

τὴν τυραννία τῆς στερεότυπης φράσης ποῦ ἡ προζαϊκὴ ἀντίληψη μὲ τὴ λογικὴ τῆς ἀπαιτεῖ, κατορθώνει, σὲ μιὰ κοινότητα κατὰ τὰ ἄλλα ἀπαρίθμηση, νὰ χύσει τὴ μαγεία τοῦ Λυρισμοῦ.

Χαίρετε σεῖς καυχήματα
τῶν θαυμασίων (Σπειζίας
*Υδρας, Ψαρρῶν) ἀσπέλων
ὅπου ποτὲ δὲν ἄραξε
φόβος κινδύνου.

Ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ ἔδω πέρα νὰ ὑποδείξω, ὅτι ἐκεῖ ποῦ ὁ Κάλβος ἔβαλε σ' ἐφαρμογὴ τὸ μυστικὸ τῆς πρωτοτυπίας του, κόβοντας ἀπροσδόκητα τὸ δεῦτερο στίχο μὲ τὴν παράθεση τῶν νησιῶν,

τῶν θαυμασίων (Σπειζίας

ἕνας κοινὸς ποιητὴς θάμενε ἰκανοποιημένος μ' ἕναν ἠχηρότατο καὶ οὐδέτερο δεκατρι-σύλλαβο,

Χαίρετε σεῖς ὦ *Υδρα, ὦ Σπέτσες, ὦ Ψαρρά
κι' ἀκόμα ὅτι ἐκεῖ ποῦ ὁ πρῶτος ἔβαλε τὸ εὐστοχὸ ἐκεῖνο «ἄραξε» ποῦ σώζει τὴν ἔκφραση ἀπὸ τὸ τετριμμένο, ὁ δεῦτερος θὰ συμπλήρωνε τὸ στίχο ἀποστηθίζοντας ὡς τὸ τέλος τὸ κακὸ τοῦ μᾶθημα :

Στὰ βράχια σας δὲν φώλησε ποτὲ τοῦ ὁ φόβος.

Εἶναι, τὸ ξέρω, ἐπικίνδυνο νὰ βγάζουμε ἀπὸ ὑποθέσεις συμπεράσματα. Τόλμησα ὡς τόσο ν' ἀπομιμηθῶ ἕναν κοινὸ ποιητὴ, μὲ τὴν ἐπιθυμία ν' ἀποδείξω πόσο ἐλάχιστη σημασία ἔχει τὸ νόημα, καὶ πόσο τεράστια ἡ ἔκφραση τοῦ νοήματος. Τὸ προτέρημα τοῦ Ἀνδρέα Κάλβου εἶναι ἀκριβῶς ὅτι τὸ λεκτικὸ του ξεδιπλώνεται μαζὶ καὶ μέσα ἀπὸ τὴ φαντασία του, φαντασία ποῦ εἶναι ὄχι μόνο μεγάλη ἀλλὰ καὶ γεμάτη ἀπὸ τὴ συναίσθηση τῆς ὑπεροχῆς τῆς ἀπέναντι στὴ ρεαλιστικὴ ἀποτίμηση τῆς ζωῆς. Ἴσως γι' αὐτὸ βλέπουμε τὸν ποιητὴ ν' ἀπαντᾷ μὲ τόσην ὀργή, ἀπὸ τὶς στήλες τῆς ἐπίσημης ἐφημερίδας τοῦ Ἴονιου Κράτους, στὸν καθηγητὴ τῆς ἀνατομίας Γ. Θερειανό, ποῦ τόλμησε κάποτε νὰ πεῖ ὅτι στὴν τέχνη μέτρο τῆς μεγαλοφυΐας εἶναι ἡ κριτικὴ ἀκρίβεια. «Ἐδιάβασα», γράφει, «στὴν Ἰλιάδα, πῶς μονολογεῖ τὸ ἄλογο τοῦ Ἀχιλλέα, καὶ στὸν Orlando Furioso πῶς ἕνας γαῖδαρος, μὲ μιὰ κλωτσιὰ τοῦ Παλαδίνου, πετιέται ἕνα μίλι μακρὰ, καὶ σὰς ἐξομολογοῦμαι πῶς μ' ἔδωκε αὐτὴ τὴν κριτικὴ ἀνακρίβεια, ἐνόμιζα μαζὶ μὲ τὸν ὄχλο πῶς ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Ἀριόστος εἶναι μεγαλοφυεῖς (10).»

Ἐναν αἰῶνα πρὶν ἀπὸ τὴν ομάδα τῶν ποιητῶν ποῦ ἔδωσε τὸν χαρακτηριστικὸ τόνο στὴν Εὐρωπαϊκὴ ποίηση, ὑποστηρίζοντας ὅτι «ἡ φαντασία δὲν ἔχει τὸ ἐνστικτο τῆς μίμησης», ὁ παράξενος αὐτὸς Ζακύνθιος ἐπιβεβαίωνε τὶς πεποιθήσεις τους. Ἀλλὰ γι' αὐτὸ εἴτανε ποιητὴς. Καὶ γι' αὐτὸ, ἕναν αἰῶνα πρὶν, εἶχε νοιώσει τὴ ματαιότητα τῶν ἀδειῶν φράσεων ποῦ προσπαθοῦν μὲ κίνητρο τὸ μυαλὸ καὶ μόνο, νὰ στήσουν δια-

νοητικὰ σχήματα μέσα στὸ κενό. Ὁλος ἐκεῖνος ὁ κούφιος βερμπαλισμὸς ποῦ βρῆκε θέση στὴν ὀγκωδέστατη στιχουργικὴ παραγωγή τῶν καθαρειουσιάνων, ὅλος ἐκεῖνος ὁ νεοβερμπαλισμὸς τῶν μέτριων ποιητῶν τῆς ἄκρατης δημοτικῆς, νὰ συλλογιέται κανένας ὅτι γεννήθηκεν ὕστερα ἀπὸ τὴν ποίηση τοῦ Κάλβου, ποίηση ποῦ ἀπὸ τότε παρουσιάστηκε πυκνὴ, οὐσιαστικὴ, καὶ μὲ ἀποκλειστικὴ σχεδὸν χρησιμοποίησι εἰκόνων, εἰκόνων, εἰκόνων! Μὰ εἶναι ἀκριβῶς αὐτὴ τὴν εἰκονοπλαστικὴ ἐρμηνεία τοῦ κόσμου ποῦ ξαναχρησιμοποίησαν ἀργότερα οἱ ποιητὲς, ὅταν κουρασμένοι καὶ ἀηδιασμένοι ἀπὸ ἕνα σωρὸ μάταιες περιπέτειες σὲ χώρους ὅπου τὸ σχῆμα κάθε στιγμὴ ἐξαφανίζεται, ὅπου ἡ ἀφή προδίδεται, ὅπου ἡ ἀκοὴ στηρίζεται σὲ ἀποξενωμένα ἀπὸ τὸ βάρος τῶν πραγμάτων λόγια, ζητήσανε καὶ πάλι νὰ συνδέσουν τὸ κέρδος τοῦ ἱρρασιοναλισμοῦ ποῦ ὁ μυστικισμὸς εἶχε μονοπωλήσει (ὀδηγώντας τὸν ἄνθρωπο σ' ἕνα βασιλεῖο ἀπιαστων σκιῶν καὶ αὐλῶν σωμάτων) μὲ τὶς πηγὲς τοῦ ματεριαλισμοῦ, ἀγκαλιάζοντας τὴν ὕλη καὶ μεταμορφώνοντας τὴ σύμφωνα μὲ τὰ πιὸ ἄλογα ὄραματα. Στὴ ζωὴ ξεχύθηκε μιὰ καινούρια καὶ ἀπροσδόκητη προσφορὰ αἵματος, καὶ ἡ μεταμόρφωση τῆς ὕλης συναντήθηκε (ὅπως στὶς πολὺ παλιὲς ἐποχές, ὅπου οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶχαν ἀκόμη χάσει τὴν αἴσθησι τῆς ἐνότητος) μὲσ' ἀπὸ τὸ λυρισμὸ, μὲ τὴν ἐπιστήμη. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ μοῦ θυμίσουν ὅτι ὁ Κάλβος εἶναι ἰδεαλιστὴς. Τὸ ξέρω. Δὲν εἶναι ὅμως ὁ ἰδεαλισμὸς τοῦ τόσο ποῦ νὰ τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸν συγκεκριμένον γήινο παλμὸ τῆς λύρας του. Στὴ θέσι μερικῶν λέξεων ποῦ θὰ μπορούσαν νὰ ἐκφράσουν ἰδέες λιγώτερο ἢ περισσότερο θολές, βάζει ἕνα σύστημα εἰκόνων ποῦ ἡ προοδευτικὴ τους συνέχεια νὰ ἐρμηνεύει μὲ ἀποκλειστικότητα συναισθηματικὴ τὸν κόσμον. Βέβαια ὑπάρχουν μερικὲς στιγμὲς, ὅπου δὲν κατορθώνει ν' ἀποφύγει τὸν καθαρειουσιανισμό (σὰ νοοτροπία, ὄχι σὰν τύπον), ἀφήνοντας τὸν ἑαυτὸ του νὰ γίνῃ πρόσκαιρον θῦμα τῆς ρητορείας :

Ναί, φλόγες βέβαια βλέπω
διαδημάτων, ἀλλὰ τὰς δυστυχίας μας
μόνον φωτίζουν!

Ἡ θῦμα τοῦ μελοδραματικοῦ ὕφους καὶ τῆς ἀσκοπῆς χειρονομίας :

Τί τρέμεις; τὴν φοράδα
κτύπα, κέντησον, φύγε
*Ὁθωμανέ· θηρία
μάχην πνέοντα δόξαν
σὲ κατατρέχουν.

Ἡ, τέλος, θῦμα μιᾶς θεματογραφικῆς — καὶ τόσο ἀντιποιητικῆς στὸ βάθος — κατακλείδας :

*Ὁθωμανέ ὑπερήφανε
ποῦ εἶσαι; νέον στόλον
φέρε ὦ μωρὲ καὶ σὺναξε

Οἱ ἄτυχες ὅμως αὐτὲς στιγμὲς, τόσο δυσανάλογες μὲ τὸ λυρικὸ ὕψος τῶν ἄλλων, εἶναι σπάνιες, καὶ δὲν ἔχει κανεὶς παρὰ νὰ γυρίσει τὴ σελίδα γιὰ νὰ βρεθεῖ πάλι μπρο-

(10) Ἀπὸ τὸν πρόλογο τοῦ κ. Μαρῖνου Σιγούρου στὴν ἔκδοσι «Στοχαστὴ» (σελ. 19, μετάφρασι ἀπὸ τὸ ἰταλικόν).

Ὅπου ὁ τόνος γίνεται δραματικός :

*Ὁ τέκνον μου, ὦ τέκνον μου
ἀγαπητόν μου σπλάχνον
ἀνόμιος εἶν' ἡ μοῖρα μας
καὶ προσπαθεῖς ματαίως
νὰ μὲ ἀγκαλιάσεις

βαθειὰ δραματικός :

*Ὁ ἥλιος κυκλοβιάκτος
ὡς ἀράχνη μ' ἐδίπλωνεν
καὶ μὲ φῶς καὶ μὲ θάνατον
ἀκαταπαύστως

ἀνταρτικός κι' ἐπιθετικός :

ἀρκάζητε
τὴν πτερωτὴν βροχτὴν
κατὰ σκοπὸν βαρέσατε
μ' εὐστοχὸν χεῖρα

ἐκδικητικός :

Τὰς λαμπάδας αὐτοῦ
τινάξατε αὐτοῦ ρίψατε
βροχὴν πεκυρωμένην
αὐτοῦ *Ἐρινύες πετάξατε
χιλίας ἐχίδνας

γνωστικός :

*Ἐγὼς θεὸς καὶ μόνον
ἀστράπτει ἀπὸ τὸν ὕψιστον
θρόνον καὶ τῶν χειρῶν του
ἐπισκοπεῖ τὰ αἰώνια
ἀπειρα ἔργα.

συμπερασματικός :

Τὰς θλίψεις θεραπεύει
καὶ ἀγχι ὁ θρήνος εἰς ἀμιλλαν
ἀρετῆς τὴν φιλόδοξον
σορᾶν τοῦ ἀνθρώπου

παραινετικός :

Κύτταξε πῶς ὁ ἥλιος
χρυσώνει τὰ πανιά τῶν
κύτταξε πῶς τὸ πέλαγος
ἀπὸ σπαθιδῶν ἀκτίνας
τρέμον ἀστράπτει

ὑποβλητικός :

*Ἐλεύθερα ἀγαλίνωτα
μέσα εἰς τ' ἀμπέλια τρέχουν
τ' ἄλογα καὶ εἰς τὴν ράχην τους
τὸ πνεῦμα τῶν ἀνέμων
κάθεται μόνον

χαριτωμένος :

*Ἐδῶ ὑπὸ τὸν πολύφυλλον
καὶ δροσερὸν κεδρῶνα
ἐλάτε δις ἀναπαύσωμεν
τὸ κορμί μας καὶ δις ἔχωμεν
τ' ἀνθη διὰ στῶμα

κατανυκτικός :

Καθὼς προτοῦ νυκτώσει
μέσα εἰς τὸν κυανόχροον
αἰθέρα μόνος φαίνεται
λάμπων γλυκὺς ὁ ἀστέρας
τῆς Ἀφροδίτης

Σφυγμομετρώντας μ' ἕνα παρόμοιο τρόπο τὴν αἰσθητικὴν ἱκανότητα τοῦ Ἀνδρέα Κάλβου, ἀπομονώνοντάς τη καὶ βγάζοντάς τη ἀπὸ τὸ ψυχρὸ κλίμα ποῦ ἡ ἐπίκτητη προσήλωσή του σὲ μιὰν αὐστηρὴ παράσταση τῆς Ἀρετῆς προσπάθησε νὰ τῆς δώσει, φτάνουμε σὲ μιὰ μέθοδο ποῦ νὰ ἐπιτρέπει πιά ὅλους τοὺς χειρισμοὺς τῆς λυρικῆς ἀνατομίας. Δὲν εἶναι σωστὸ νὰ τῆ χρησιμοποιήσουμε ὡς τὰ ἄκρα. Θὰ μπορούσαμε μόνον νὰ παρατηρήσουμε ἐδῶ πέρα πόσο ἐνδιαφέρον εἶναι δυνατὸ νὰ παρουσιάσει μιὰ διαφορετικὴ κατάταξη τῶν Κάλβειων εἰκόνων ἀνάλογα μὲ τὸ αἰσθητήριό ποῦ κάθε φορὰ σὰν ὄργανο τῆς ποιητικῆς δεικτικότητος, μέσα τους, κυριαρχεῖ. Τότε θὰ βλέπαμε τὸ μεγάλο ρόλο

«Νέα Ἐστία»—Χρυσόγεννα 1946

ποῦ παίζει, στὴν ὑποβλητικότητά τοῦ ἔργου αὐτοῦ, ἡ ἀκουστικὴ φαντασία.

Ἐνα μουρμούρισμα, ἕνα θρόϊσμα, ἡ πάλι μιὰ ὀργισμένη θύελλα, ἕνας πόντος ἀναταραγμένος, συνοδεύουν ἀδιάκοπα τὶς πράξεις τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ Εἰκοσιένα, συνθέτουνε τότε μιὰ διακριτικὴ καὶ τότε μιὰν ὑποβλητικὴν ὑπόκρουση ποῦ ὑπογραμμίζει, ὄχι χωρὶς γοητεία, τὶς μεγάλες σκηνές τοῦ ὑπαίθρου. Φυσώντας ἀπὸ τὴν πρώτη ὡς τὴν τελευταία σελίδα τῶν Ὁδῶν, (38 φορές μὲ τὸ ἴδιο τοῦ ὄνομα μονάχα, ὅπως δείχνει μιὰ πρόχειρη στατιστικὴ) ὁ ἀνεμος, δίνει μιὰ χαρακτηριστικὰ ἑλληνικὴ ὄψη⁽¹⁾ στὴ φαντασία του. Τὸ γεγονός αὐτὸ ποῦ ἄλλοῦ θὰ μᾶς βοηθήσει νὰ ὑποστηρίξουμε τὴ θαλασσοινή—τὴ νησιωτικὴ μάλλον—συνείδηση τοῦ ποιητῆ, ἐξηγεῖ ἐδῶ πέρα πῶς πολλὰς φορές ἡ εἰσαγωγή του σὲ μιὰν ὠδή :

Φυσᾷ σφοδρὸς ὁ ἀέρας
καὶ τὸ δάσος κυμαίνεται
τῆς Σελλαίδος

Ἡ εἰσαγωγή του σὲ μιὰν προετοιμασμένη σκηνὴ μυστηρίου :

ἀκούω τοῦ λυσοῦντος
ἀνέμου τὴν ὄρμην
κτυπᾷ μὲ βίαν ἀνοίγονται
τοῦ ναοῦ τὰ παράθυρα
κατασχισμένα

Ἡ εἰσαγωγή του σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα ἀπελπισμένου ἠρωϊσμοῦ :

Εἰς τὸν ἠγριωμένον
βαθὺν ὠκεανὸν
ὅπου φυσᾷ μὲ βίαν
καὶ ὀργίζεται τὸ πνεῦμα
τῆς πικρᾶς τύχης

Ἡ ἡ εἰσαγωγή του, τέλος, σὲ μιὰ σκηνὴ καταστροφῆς ποῦ τώρα πέρασε πιά :

Μόνον ἀκούω τὸ φύσημα
τοῦ ἀνέμου ὅπου περνώντας
εἰς τὰ κατάρτια ἀνάμεσα
καὶ εἰς τὰ σχοινία σχισμένους
βιαιῶς σφυρίζει
μόνον ἀκούω τὴν θάλασσαν
ποῦ ὡσάν μέγα ποτάμι
ἀνάμεσα εἰς τοὺς βράχους
κτυπώντας μυρμηρίζει
γύρω εἰς τὰ σκάφη...

στηρίζονται ἀποκλειστικὰ σὲ εἰκόνες τῆς ἀκουστικῆς φαντασίας, εἰκόνες ποῦ γεμάτες καθὼς εἶναι ἀπὸ κουφοβροντήματα κυμάτων, κυματισμοὺς δασῶν, ἢ σφυρίγματα καταρτιῶν γίνονται τυπικὰ ἀντιπροσωπευτικὲς μιᾶς νησιωτικῆς ἑλληνικῆς φύσης.

Ὅπως μοῦ δόθηκε ἀφορμὴ ν' ἀναφέρω καὶ πιὸ πάνω, ἡ ἱκανότητα κάθε ἀξίου ποιητῆ δὲν ἐγκεῖται μονάχα στὸ νὰ βρίσκει εἰκόνες σπάνιες, ἀπροσδόκητες ἢ μεγαλόπρεπες, ἀλλὰ καὶ νὰ τὶς ἐκμεταλλεῖται μὲ μιὰ τέτοια τοποθέτηση μέσα στὴν ποίησή του, ποῦ ν' ἀποδίδουνε τὸ ἀνώτατο σημεῖο τῆς εὐρηματικῆς τους αἴγλης. Στὸ κεφάλαιο αὐτὸ

(1) Ὅπως πολὺ σωστὰ μ' ἔκανε νὰ παρατηρήσω ὁ καθηγητὴς κ. Henri Coitez, ἡ γαλλικὴ γλῶσσα, ποῦ εἶναι γενικὰ τόσο πιὸ πλούσια καὶ πιὸ δουλεμένη ἀπὸ τὴ νεοελληνικὴ, ὅστερὲ σημαντικὰ ἀπέβαντί τῆς στὸ κεφάλαιο τῶν ἐκφράσεων τῆς ἀκουστικῆς φαντασίας.

καινοτόμησε ὁ Ἀνδρέας Κάλβος μὲ δυὸ τρόπους, ἐκφράζοντας ἢ προσιωνίζοντας καὶ τὶς δυὸ φορές ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ἀρχὲς ποῦ τοὺς ἐμελλε, μετὰ ἓνα ὀλόκληρον αἰῶνα, νὰ περάσουν, ὠριμασμένες πιά, στὰ χέρια τῶν νέων, καὶ ν' ἀποτελέσουν τοὺς θεμέλιους λίθους μιᾶς καινούριας ποιητικῆς τέχνης. Ὁ πρῶτος τρόπος, ἐντελῶς ἀντίθετος ἀπὸ τὸν καθιερωμένο, δηλαδὴ ἀπὸ κείνον ποῦ ἔκανε τὰ ποιήματα νὰ χτίζονται ἀπάνω σὲ μιὰν ὀργανικὰ ξετυλιγμένη καὶ σοφὰ κατανεμημένη εἰκόνα, ἀποσκοποῦσε στὸ νὰ κλείνει παρατακτικὰ καὶ χωρὶς μεσολάβηση στιχουργημένων τὶς περισσότερες φορές σκέψεων, μέσα σ' ἓνα καὶ τὸ ἴδιο ποίημα, πολλὰς καὶ ποικίλης, σύντομες καὶ αὐτόνομες εἰκόνες, ποῦ σὰν ἀστραπὲς σ' ἓναν ἀξαφνὰ ὀργισμένο καλοκαιριάτικον οὐρανὸ, νὰ φωτίζουν ἓνα θέαμα ποῦ *νάαι συνάμα καὶ ἰδέα*, πετυχαίνοντας ἔτσι ταυτόχρονα ἓνα ἐνιαῖο καὶ ἰσόρροπο σύνολο. Ὁ ποιητὴς τῶν «Ἔδων» δὲν ἔφτασε ποτὲ ὡς τὴν ἀπόλυτη ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς. Θάτανε ἀλλωστὲ καὶ παραγνώριση τοῦ ρόλου ποῦμποροῦν νὰ παίξουν σὲ κάθε ἐποχῇ κοινωνικῇ ἢ ἱστορικῇ παράγοντες, ἀν ὑποστηρίζαμε ἓνα τέτοιο πρᾶγμα. Δὲν εἶναι λίγες οἱ φορές ὅπου μέσα στὴν ποιήσῃ του, ἢ συναρμογῇ παρόμοιων εἰκόνων, ἀντιφατικῶν, συνθεμένων μὲ ὕφος ποῦ νὰ προδίνει σπάνια γιὰ τὶς συνήθειες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀρετὴ πυκνότητος, μᾶς δείχνουν ὡς ποῖο σημεῖο στάθηκε πρόδρομος ὁ πραγματοποιητὴς τους. Ἡ δευτέρη πάλι καινοτομία τοῦ Ἀνδρέα Κάλβου, ἐκείνη ποῦ ἔγινε καὶ τὸ περισσότερο αἰτία νὰ μείνει σὰν *μοναδική* ἢ φυσιογνωμία του, εἶναι ἡ ἐντελῶς πρωτότυπη καὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ γιὰ τὴν Εὐρώπη μετρικὴ του. Θυμοῦμαι ὅτι μοῦ ξεσήκωνε πάντοτε τὸ θαυμασμό, μοῦ γεννοῦσε τὴν ἀπορία, μοῦ κινουῦσε τὴν κατὰπληξη, πῶς, σὲ μιὰν ἐποχῇ ὅπου ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα βασιλευε ἡ φράγκικη ρίμα, καὶ μέσα ὁ δεκαπεντασύλλαβος τοῦ κρητικῶ θεάτρου, βρέθηκε ποιητὴς ποῦ ἔνοιωσε τὴν ἀνάγκη ν' ἀντιδράσει καὶ νὰ ἔποστηρίξει τὶς ἐντελῶς προσωπικὰ καὶ ἀντίθετες σὲ μιὰ τὸσον ἰσχυρὴ καὶ καλοεδραιωμένη παράδοση ἀντιλήψεις του, ὅχι μόνον μὲ πραγματοποιήσεις ἀρκετὰ πλούσιες σὲ ἀποτελέσματα, ἀλλὰ καὶ μὲ μιὰ βραχύλογη ἐπισημείωση ποῦ εἶναι χαρακτηριστικὴ γιὰ τὶς ἀφοριστικὰς τῆς φράσεις:

«Ἡ ἀρμονία τῆς περιόδου εἶναι ἀναγκαία ὅχι μόνον ὡς ἀποτελεσματικὸν μέρος τῆς ποιήσεως, ἀλλ' ἀκόμη ὡς μέσον τὸ ὁποῖον μᾶς ἐλευθεροῖ ἀπὸ τὴν βαρβαρότητα τῶν ὁμοιοκαταλήξεων».

«Ἀποφεύγοντες οὕτω τὸ μονότονον τῶν Κρητικῶν Ἐπῶν μιμούμεθα τὰ κινήματα τῆς ψυχῆς, καὶ χαρακτηρίζομεν τὰ ὅσα ὁ νοῦς ἢ αἰ τοῦ ἀνθρώπου αἰσθήσεις ἀπαντῶσιν εἰς τὴν φυσικὴν καὶ τὴν φανταστὴν οἰκουμένην».

Καὶ θυμοῦμαι νὰ ἔμειναν ἀπὸ τότε στὸ μυαλό μου, προξενώντας μιὰν ἀπορία συνυφασμένη μὲ θέλγητρο, ἐκφράσεις ὅπως *ἡ βαρβαρότητα τῶν ὁμοιοκαταλήξεων*, γιὰ τὴν τολμηρότητά της, ποῦ ὡς τότε δὲ μπορούσα κἀν νὰ τὴ φανταστῶ ἐκδηλωμένη, τὰ κινήματα τῆς ψυχῆς γιὰ τὶς δυνατότητες ποῦ ἄφηνε νὰ διαφανοῦνε, καὶ ποῦ ὡς τότε δὲν μπορούσα κἀν νὰ τὶς ἀναλογισθῶ, καὶ τὴ φανταστὴν οἰκουμένην γιὰ τὸ μυστήριό της, μυστήριον ποῦ κι' αὐτὸ μονάχα ἀπὸ διαίσθηση ἔνοιωθα ὅτι μπορούσε ἴσως κάποτε νὰ κερδίσει τὴν ἔκφραση. Πέρασαν ἀπὸ τότε ἀρκετὰ χρόνια, γεμᾶτα ἐλπίδες καὶ ἀπογοητεύσεις, ἀπογοητεύσεις καὶ πάλι ἐλπίδες. Σήμερα εἶμαι φυσικὰ σὲ θέση νὰ ἐκτιμῆσω ἀμερόληπτα τὴν ὁμορφιά τοῦ στίχου καὶ τῆς ρίμας, τὴν ὀρμὴ, τὴ λυγερὰδα καὶ τὴ χάρη ποῦμπορεῖ νὰ πάρει ἀνάλογα μὲ τὴ δεξιωσύνη τοῦ τεχνίτη ὁ δεκαπεντασύλλαβος, ὁ τόσο δοξασμένος μέσα στὴν παράδοσή μας ἀπὸ τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια, τὸ Σολωμό, καὶ τὸν Παλαμᾶ. Ἀλλὰ ἰδοὺ ὅτι ἡ παιδικὴ μου διαίσθηση (ὅπως καὶ πολλῶν ἄλλων συναδέλφων μου) δὲν εἶχε βγεῖ γελασμένη. Ἀργότερα θὰ τὸ βλέπαμε: Ὁ Κάλβος εἶχε περὶ λόγον μεγάλο. Εἶχε πολὺ πίσω στὴν ἱστορία τῆς ψυχῆς μας χαράζει σημάδια ποῦ οἱ συνέπειές τους θὰ ἔβγαιναν, ἀργὰ ἢ γρήγορα, μιὰ μέρα στὸ φῶς. Τὸ μέτρο ποῦ εἶχε πλάσει ὄντας σὰν ἐπιδίωξη πολὺ πιὸ κοντὰ στὸν ἐλεύθερον στίχον ἀπ' ὅσο τὸ φαντάζονταν οἱ περισσότεροι, κατάφερνε νὰ ξαναοδηγήσει τὸν ἀποπλανημένο ἀπὸ τὸ νανούρισμα τοῦ ὁμοιοδοῦς ρυθμοῦ ἀκροατὴ στὸ κέντρο τῆς σημασίας τοῦ ποιήματος, κεντώντας τὴ νοημοσύνη του μὲ τὴν οὐσιαστικὴν ἀξία μιᾶς εἰκόνας καὶ ὅχι μὲ τὴν ἐπιφανειακὴν ἡδονὴ μιᾶς ἀναμενόμενης ὁμοιοκαταληξίας, ποῦ, ἀν ἐπὶ τέλος μερικὰς φορές γίνεται αἰτία νὰ γεννηθεῖ κατὰ τρόπο εὐτυχισμένο τὸ συμπλήρωμα τοῦ περιεχομένου, τὶς περισσότερες, δὲν καταφέρνει παρὰ νὰ συμπαρασύρει ἓνα μάταιον καὶ ξένο πρὸς τὴν ἀρχικὴν ἔμπνευση ὀλικό. Ἀτομικὰ, μοῦ παρουσιάστηκε ἡ περίπτωσις νὰ μὴν ἐκτιμῆσω παρὰ πολὺ ἀργότερα ἓνα ποίημα ἀπὸ τὴν παράδοση, καὶ τοῦτο γιὰτὶ μοῦ χρειάστηκε ὕστερ' ἀπὸ ἐξακολουθητικὰ διαβάσματα, νὰ καταλύσω τὶς ἐξωλυρικές μουσικὰς ἐπιδράσεις του, ποῦ—ἀλλοίμονο—τόσο συχνὰ θάβουνε μιὰ δροσερώτατη καὶ ποιητικώτατη εἰκόνα κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίφαση τῆς συνήθειας ἢ νὰ κἀνω ἀφαίρεση τῶν ψεύτικων καὶ τεχνιτῶν τύπων μιᾶς σκληρῆς δημοτικῆς (ποῦ εἶχε γιὰ μιὰν ἐποχὴ μονοπωλήσει σχεδὸν τὴν ἔκφραση), ὥστε νὰ χαρῶ τὴν ἀρχικὰ ὠραία σύλληψη. Γιατὶ λοιπὸν δὲ μοῦ συμβαίνει ἓνα τέτοιο πρᾶγμα ὅταν γίνομαι ἐλεύθερος, ὅταν βγαίνω ἔξω ἀπὸ τὸ ζυγὸ τῆς ὁμοιοκαταληξίας, ὅταν δὲν τρέμω μήπως μετὰ τὴ λέξη «ταῖρι», προβάλλει ἡ λέξη «περιστέρη»; Ἡ κι' ὅταν, ἀκόμη περισσότερο, δὲν

τρέμω μήπως τὸ περιστέρι αὐτὸ ἀποδειχτεῖ ὅτι ἔγιν' αἰτία νὰ προστεθεῖ ἀκόμα ἕνας μάταιος, ἕνας ἀπροσκάλεστος ἀπὸ τὴν ἔμπνευση στίχος, μαστορεμένος καὶ στημένος ἐκεῖ σὰν δεκανίκι ἀνάπηρου ἀπὸ τὴ Διάνοια; Γιατί αὐτὸ δὲ μοῦ συμβαίνει μὲ τὸν Κάλβο, ἀλλ' ἀπεναντίας μὲ κάνει ν' ἀφιερῶνω γραμμὲς θαυμασμοῦ στὶς εἰκόνες του, τὴ στιγμή πού ἴσως ὑπάρχουνε ὠραιότερες μέσα στὰ ποιήματα τῆς παράδοσης;

Ἄς πλησιάσουμε ἀπὸ μίαν ἄλλη πλευρὰ τὸ πρόβλημα.

Φαντάζομαι, ὅτι ὅποιος ἐπιχειρήσει νὰ κάνει, ἔστω καὶ γιὰ λογαριασμό δικό του, μιὰ μελέτη ἐπάνω στοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους ἐκδηλώνεται σὰν λειτουργία καὶ μέσα ἀπὸ τὴν παγκόσμια λυρική ποίηση ἢ δημιουργική φαντασία, θὰ φτάσει στὸ νὰ προσδιορίσει τρία διαφορετικὰ σημεῖα (δυὸ ἀκροῖα καὶ ἕνα κεντρικό), ὅπου ἀπάνω τους θὰ κατὰτάξει τοὺς ποιητὲς ἀνάλογα μὲ τὴ μέθοδο πού περισσότερο χορακτρίζει τὰ ἔργα τους. Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴ μελέτη θὰ βλεπε τότε ὅτι μέσα στὸ νεοελληνικὸ κράτος τῆς φαντασίας, ὁ Κάλβος, κατέχει τὸ ἕνα ἄκρο, πού ὁ Καβάφης (12) κατέχει τὸ ἕκ διαμέτρου ἀντίθετό του, ἐνῶ τὰ Δημοτικά Τραγούδια, ὁ Σολωμός, ὁ Παλαμάς καὶ ὁ Σικελιανός κατέχουν τὸ κέντρο, κι' αὐτὰ ὅλα μὲ τὸν ἴδιο περίπου τρόπο πού μέσα στὸ εὐρωπαϊκὸ κράτος τῆς φαντασίας τὸ ἕνα ἄκρο κατέχουν οἱ Ρεμπώ καὶ Λωτρεαμόν, τὸ ἄλλο οἱ Ἔλιοτ καὶ Ἔζρα Πάουντ, καὶ τὸ κέντρο οἱ Μπωντελαίρ, Βερλαίν καὶ Βαλερύ. Μιὰ τέτοια κατὰτάξη πρὸ πάντων ἐπάνω σ' ἕνα ὕλικό τόσο ἀνυπότακτο ἀπὸ τὴ φύση του, εἶναι βέβαια σχηματική. Δὲν τὴν ἐπιχειρῶ ὅμως παρὰ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ φανερώσω, ἔστω καὶ μὲ παρόμοια μέσα, πὸ χτυπητὴ τὴ διαφορὰ καὶ τὴ σχέση τῆς φαντασίας σὰν λειτουργίας ἀνάμεσα σὲ δυὸ ποιητὲς - πόλους ὅπως εἶναι ὁ Κάλβος καὶ ὁ Καβάφης. Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι οἱ λυρικοὶ αὐτοὶ τῶν ἄκρων καὶ στὴ δική μας καὶ στὴν ξένη λογοτεχνία (Ρεμπώ, Λωτρεαμόν, Ἔλιοτ, Κάλβος, Καβάφης) τόσο διαφορετικοὶ ἀνά-

μεσα τους σὰν ἰδιοσυγκρασίες καὶ σὰν ἀντιλήψεις ζωῆς, μὲ τόση ἄβυσσο διαφορᾶς περιεχομένου ἀνάμεσα στὰ ἔργα τους, ἔνοιωσαν ὅλοι τους τὴν ἀνάγκη, ἀπὸ τὸ 1830 ἢ τὸ 1870 ἴσαμε σήμερα, νὰ ἐκφραστοῦνε μ' ἕνα ρυθμὸ ἀσυνήθιστο, λιγώτερο ἢ περισσότερο ἐλεύθερο, ἀκόμη καὶ μὲ πρόζα πολλὰς φορὲς ρυθμική, πέρνοντας ἔτσι, ἐκ τῶν ὑστέρων γιὰ μᾶς, ἕνα κοινὸ χαρακτηριστικὸ πού μπορεῖ νὰ φαίνεται ἐξωτερικὸ σὲ ὅποιον συνηθίζει νὰ βλέπει ἐξωτερικὰ τὰ πράγματα, εἶναι ὅμως σημαντικώτατο γιὰ ὅποιον ὑπολογίζει ἀναδρομικὰ ποιὲς ἐσωτερικὲς καὶ βαθύτατες ἀνάγκες τοὺς ἔκαναν ἀπλῶς νὰ συμπέσουν ἀπάνω σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο. Εἶναι ἀκριβῶς οἱ ποιητὲς αὐτοὶ πού κατὰ βάθος καὶ σὰν οὐσία ἀνθρώπινη ἔχουν τοῦτο τὸ κοινὸ γνώρισμα: ὅτι δὲ μετροῦν τίς ἀξίες πού πιστεύουν ἢ προφητεύουν ἢ βλέπουν νὰ χάνονται, μὲ τὰ κοινὰ μέτρα τῆς πλειοψηφίας τῶν ἀνθρώπων. Δὲν ἰδρύνουν ἕναν κόσμον πού νὰ εἶναι ἢ ἔκφραση τῆς συνισταμένης τῶν παραδομένων ἀντιλήψεων, ἀλλὰ ἕναν κόσμον πού χάρη σὲ μιὰ ἐξαιρετικὴ στιγμή χαρισμένη ἀπὸ τὴ συναισθηματικὴν ἔνταση, γίνεται ἄξαφνα ὁρατὸς μέσα στὴν ἴδια — τὴν τόσο ἀδιάφορη γιὰ τοὺς πολλοὺς — ἀνώτερη πραγματικότητα. Ἔτσι, καὶ γιὰ νὰ ξανάρθουμε στὸν ποιητὴ πού μᾶς ἐνδιαφέρει, ὁ Κάλβος δὲ μπορούσε νὰ μείνει μέσα στὴ ρυθμικὴ ἀντίληψη τῶν παραδομένων τρόπων, μὰ ἔπρεπε ὅπωςδήποτε νὰ βρεῖ ἕναν καινούριον ρυθμὸ κατάλληλον νὰ προβάλλει μὲ αὐτάρκεια τὰ εἰκονοπλαστικὰ του συγκροτήματα, ἕνα σύστημα μετρικὸ ἰδιοφυές, πού ν' ἀφήνει ἀκέραιη τὴ λυρική προσήλωσή του ἀναγνώστη στὴν ὑπερήφανη οὐσία τῆς φράσης του. Ἐκεῖ, πολὺ περισσότερο παρὰ στὸ παράξενο γλωσσικὸ ἰδίωμα πού χρησιμοποιεῖ, προβάλλει ἢ πρωτοτυπία του. Δοκιμάζοντας νὰ μεταγράψει κανεὶς τοὺς στίχους του στὴν καθαρὴ δημοτικὴ γλώσσα, βλέπει π. χ. ὅτι δὲν παύουν αὐτοί, ὅσο τοῦλάχιστον θὰ τὸ περίμενε στὴν ἀρχή, νὰ διατηροῦν ἐκεῖνο τὸ «κάτι» τὸ ξεχωριστό πού τοὺς σφραγίζει:

Τῆς θάλασσας καλλίτερα
φουσκωμένα τὰ κύματα
νὰ πνίζον τὴ πατρίδα μου
ὡσὰν ἀπελπισμένη
ἔρημη βάρκα
Στὴ στεριά στὰ νησιά
καλλίτερα μιὰ φλόγα
νὰ δῶ παντοῦ χυμένη
νὰ τρώει πόλεις δάση
λαοὺς κι' ἐλπίδες
Καλλίτερα καλλίτερα
δισκορπισμένοι οἱ Ἕλληνες
νὰ τρέχουνε τὸν κόσμον
μὲ τεντωμένο χέρι
φωμοζητώντας...

Παρ' ὅλ' αὐτὰ δὲν εἶμαι βέβαια ἐγὼ ἐκεῖνος πού θὰ συνιστοῦσε ποτέ μιὰ μεταγραφή τῶν Ὡδῶν του στὴ δημοτικὴ. Ὅχι μόνο γιατί νομίζω ὅτι ἡ ποίηση εἶναι χωρὸς ὅπου δὲν ὑπάρχει πρέπει, κι' ὅπου ὁ καθένας μπορεῖ νὰ πραγματοποιεῖ ὅπως νὰ

(12) Ἄπ' τὸν Καβάφη δὲ λείπει ἡ φαντασία ὅπως οἱ περισσότεροὶ νομίζουν. Ἄλλὰ ἡ φαντασία του ἀντὶ νὰ εἶναι ἄμεση ὡς πρὸς τὴ μυθοποίηση τῶν κοσμικῶν στοιχείων, καὶ κινητικὴ ὡστε σὲ κάθε στιγμή νὰ τινάζει λυρικὲς σπίθες, ἀκολουθεῖ ἄλλο δρόμον, δημιουργεῖ μιὰ πάγια καὶ μοναδικὴ ἀτμόσφαιρα, ὅπου κινεῖ τὰ ἔργα καὶ τίς ἡμέρες τῶν ἡρώων τῆς. Ὅπως ὁ Ἔλιοτ ἔτσι κι' ὁ Καβάφης, μυθεοποιεῖ τὸ ἱστορικὸ παρελθὸν καὶ τοποθετεῖ μέσα του τίς σύγχρονες ἀνάλογες συναισθηματικὲς του καταστάσεις. Ἡ δημιουργικὴ του δύναμη ἀντὶ νὰ ὀρμήσει μὲ εἰκόνες ἄμεσες καὶ τολμηρές, ἱκανὲς νὰ βροῦνε τὸ ἀντίκρουμά τους στὸ Μέλλον, περιορίζεται σὲ μιὰ προσωποποίηση ἐποχῶν καὶ ἀνθρώπων (ἱστορικῶν ἢ φανταστικῶν) τύπων πού ἀναλαμβάνουνε μὲ τέλεια ἠθοποιία νὰ παίξουν τὸ ἀτομικὸ δράμα τοῦ ποιητῆ. Ὁ Μυρτίνας, ὁ Μύρης, ὁ Ἀμμόνης, ὁ Καισαρίων, ὁ Ἰάνθης Ἀντωνίου, ὁ Ἐμονίδης, ὅπως καὶ ὁ Φληβᾶς, ὁ Στέτσον, ὁ κ. Εὐγενίδης, ἢ Κα Σόσοστρις ἢ Ἄιλ, ὁ Τειρεσίας, εἶναι οἱ μυθικοὶ ἠθοποιοὶ ἐνός δράματος πού παίζεται ἐπάνω στὴ μιὰ διάσταση τοῦ χρόνου.

μίξει καλλίτερα, χρησιμοποιώντας γιὰ ἕνα τέτοιο σκοπὸ τὰ πάντα, ἀλλὰ καὶ γιατί στὴν περίπτωση τοῦ Κάλβου πραγματικά σὰν δευτερεύοντα συντελεστὴ τῆς προσωπικῆς του γοητείας ἀναγνωρίζω τὴν ἰδιορρυθμὴ του γλώσσα. Οἱ νεολογισμοὶ του, ἡ περιφρόνησή του (ἀλλὰ εἶναι περιφρόνηση;) σὲ μερικοὺς τύπους τῆς γραμματικῆς, οἱ συντακτικὲς του ἀυθαιρέσεις, δὲ βρίσκω ὅτι μποροῦν ποτὲ νὰ ἐνοχλήσουν ὅποιον ἐνδιαφέρεται ἀληθινὰ καὶ μόνον γιὰ τὸ ποιητικὸ ἀποτελεσμα.

Ἕνας Παλαμᾶς βλέπει ὄχι μονάχα μὲ ἀνοχὴ τὴς γραμματικῆς καὶ συντακτικῆς αὐτῆς ἀταξίες, ἀλλὰ καὶ μὲ τάσεις νὰ τὴς δικαιώσει. Θεωρεῖ πιθανὸν νὰ ἀκολουθήσει ὁ ποιητὴς μᾶς τὸν γάλλον Μερσιέ, συγγραφέα λεξικοῦ νεολογισμῶν «ἀρνούμενον προκειμένου περὶ γλώσσης πᾶσαν ἀθηντίαν καὶ σοβαρῶς ἀποφαινόμενον ὅτι *l'homme pensant ne connait d'autre autorité que son propre genie*».

Ἄλλ' ἄς ρίξουμε μιὰ ματιὰ σ' αὐτὲς τὶς περίφημες ἀμαρτίες τοῦ Κάλβου, ποὺ ἴσως ἴσως νὰ εἶναι καὶ τὰ μικρὰ μυστικὰ τοῦ ὕφους του. Ὑπάρχει πρῶτα-πρῶτα μέσ' στίς Ὡδὲς ἕνα ποσοστὸ ἀπὸ ἐντελῶς ἀρχαϊζουσες κι' ἐντελῶς δημοτικὲς λέξεις: ἐχθαίρουσιν, ἀμαυρότατον, ἐπέραστος, ἀλαλάζον, ὕψηνον, ἀπὸ τῆς μιᾶς. Κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη: ἀγῶνας, περιβόλια, οὐτ' ἕνα χέρι, ξεφυτρώνουν, ἀστέρας, ἀστάχια. Ὑπάρχει ἡ πληθυντικὴ τοῦ θηλυκοῦ αἰ, ποὺ γίνεται ἢ, δηλαδὴ τύπος δημοτικὸς ἔστω κι' ἂν τὸ οὐσιαστικὸ εἶναι στὴν καθαρεύουσα: ἡ ὦραι, ἡ χαίται, ἡ φωναί. Ὁ διπλασιασμὸς τοῦ μετοχικοῦ παρακειμένου στὸν ἐνεστώτα: λελυπημένος, πεποτισμένη. Λέξεις σὲ τύπο ποὺ κανένας δὲν μεταχειρίζεται, καὶ ποὺ καμμιά γραμματικὴ δὲν περιέχει: ἀνθρωπικὴν, σεβάζων, μειδιάσμα, σωσμένοι, ζεστάσωμεν, καταβάσω. Τὰ ἀσυναίρετα, σχεδὸν χωρὶς καμμιά ἐξαιρέση: γηγενέων, ἐπέταον, ἀποσπάουσιν, βροντάουσιν, σιγάουσιν, ἀργυρέα. Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ γένους: ὁ ἔρεβος. Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ τόνου: τὰ εὐωδῆ, ἕαν. Ὑπάρχει ἡ μετάθεσις τοῦ συνδέσμου στὸ τέλος: ἀμάχητόν με. Ὑπάρχουν τέλος οἱ λέξεις «τῶν ὁποίων βιάζει τὴν εὐχρηστον σημασίαν ἐγκαθιστῶν τὴν ἀπωτέραν», ὅπως πολὺ ὠραῖα λέει ὁ Παλαμᾶς. Ὅλες αὐτὲς οἱ μυστηριακὲς λυρικὲς μεταθέσεις ποὺ γιὰ λογαριασμὸ τους μονάχα ἡ χειρονομία τῆς ἔμπνευσης θὰ μπορούσε ν' ἀπολογηθεῖ, ἐξαγιαζονται μὲ τόσο εὐνοϊκὰ ἀποτελέσματα, ὥστε ν' ἀποτελοῦνε χωρὶς κανένα δισταγμὸ, γιὰ μᾶς τοὺς νεώτερους, παραδείγματα ἐνθαρρυντικά. Δὲ θέλω βέβαια νὰ πῶ ὅτι μονάχα μετατρέποντας σὲ κανόνα τὴν ἐξαιρέση τοῦ Κάλβου, θὰ πραγματοποιήσουμε μιὰ καινούρια καὶ ζωντανὴ ποίηση. Ἄλλ' ὅτι τὰ τολμήματά του εἶναι στὰ χέρια μᾶς ἰσάριθμα ὅπλα, ποὺ δὲν πρέπει, δὲν εἶναι σωστὸ νὰ τ' ἀφήσουμε ἀχρη-

σιμοποιήτα. Φτάνει ἄλλωστε νὰ ξανασυνδεθοῦμε καὶ πάλι μὲ τὴ ζωντανὴ φωνὴ τοῦ Παλαμᾶ τῶν εἰκοσιεννέα χρόνων, γιὰ ν' ἀποστομώσουμε ἀκόμα μιὰ φορὰ τοὺς δειλοὺς τοῦ πνεύματος: «Ἐνθυμούμενος ὅτι καὶ ξένων Ἑθνῶν μεγάλοι ποιηταί, ὡς ὁ Σέλλεϋ, ὁ Λαμαρτίνος, ὁ Ἀνδρέας Σενιέ, κατεκρίθησαν ὡς ἐνοχοὶ σολοικισμῶν, νεολογισμῶν καὶ γλωσσικῶν ἀυθαιρέσιων... δὲν κρίνω ἄξιον θανάτου τὸν ποιητὴν διὰ τὴν γλώσσαν του... ἤτις οὐδέποτε ἐκπίπτει εἰς τὴν χυδαίότητά, καὶ εἶναι ὡς κόσμος τὶς πλαττόμενος... Σημεῖω δὲ πρὸς ἀποφυγὴν παρεξηγήσεων ὅτι τὴν γλώσσαν δὲν ἀποκαλῶ χυδαίαν κατὰ λόγον τοῦ δημῶδους ἢ τοῦ καθαρεύοντος αὐτῆς, ἀλλὰ κατὰ λόγον τοῦ ποιητικοῦ ἢ ἀντιποιητικοῦ αὐτῆς· διάκρισις οὐσιωδῶς διαφέρουσα τῆς ἐν χρήσει.»

Τὴν ἀντίληψη αὐτὴ, ποὺ εἶχε ἀπὸ τὸ 1888 ἕνας ποιητὴς, δὲν τὴν εἶχε οὔτε στὰ 1939 ἕνας ἐλάχιστος—ἀλλοίμονο!—ποιητὴς, ὁ Πέτρος Βλαστός, ποὺ σ' ἕνα τοῦ ἀρθρο μὲ τὸν τίτλο «Ἀπὸ τὸν Ἴβυκο στὸν Κάλβο»⁽¹³⁾ εἶχε ἐκφράσει—ἀφοῦ εἶχε πρῶτα φροντίσει καὶ ν' ἀποδείξει τὶς ἀυθαιρέσεις λυρικῶν χωρισμένων ἀπὸ 25 αἰῶνες—τὴν ἀπορία του γιὰ τὸ γεγονός ὅτι παρ' ὅλ' αὐτὰ, κατῳρθώσαν καὶ οἱ δύο νὰ ἐπιβληθοῦνε στὸ κοινὸ τῶν αἰῶνων! Τὸ μόνον ποὺ πρέπει, νομίζω, ν' ἀναγνωρίσουμε στὸν Πέτρο Βλαστό εἶναι ὅτι ἔκανε μιὰ σύνθεσις ποὺ δὲν τὴν εἶχε σκεφτεῖ κανένας ὡς τότε καὶ ποὺ δὲν εἶναι ἀστοχῆ. Ὅχι βέβαια ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ περιεχομένου, γιὰτί, ὁ Ἴβυκος ὄντας *ἔρωτομανέστατος περὶ μεϊράκια*, εἶναι ὁ πρῶτος ποὺ ἄλλαξε ἴσα-ἴσα τὸν τόνο τῆς λυρικῆς ποίησης σὲ παιχιδιάρικο. Ἀλλὰ γιὰτί ὁ χωρικός αὐτὸς ποιητὴς τῆς ἀρχαιότητος ἔδειξε πραγματικὰ προτίμησις στοὺς μύθους ποὺ παρουσιάζουν κάτι τὸ ἐκπληκτικὸ καὶ τὸ παράξενο, κ' ἔχοντας βαθειὰ μέριμνα τοῦ προσωπικοῦ ὕφους καὶ τῆς καινοτομίας, ἀνακάτεψε τὰ Αἰολικά, τὰ Δωρικά καὶ τὰ Ἴωνικά χωρὶς νὰ διστάσει ποτὲ του. Πολλὲς φορὲς εἶχα σταθεῖ μὲ ἀπορία μπροστὰ σὲ στίχους ὅπως αὐτοί:

Τοὺς τε λεικίππους κούρους
τέκνα Μολιόνας κτάνον
ἄλικας ἰσοκεφάλους ἐνιγνύους
ἀμφοτέρους γεγαῶτας ἐν ὀφῶ
ἀργυρέω.

ἢ μὲ θαυμασμὸ μπροστὰ σὲ ἄλλους στίχους του, ποὺ ἔδιναν μιὰ τόσο πλατειὰ θέσις στὴν αἴσθησις τῆς φύσης καὶ τοῦ ἔρωτα:

Ἦρι μὲν αἴτε Κυδῶνιαι
μηλίδες ἀρδόμεναι ῥοῶν
ἐκ ποταμῶν, ἵνα παρθένων
κῆπος ἀκήρατος, αἴτ' οἰνανθίδες
σὺξόμεναι σκιεροῖσιν ὄφ' ἔρνεσσιν
οἰναρέοις θαλέθοισιν. Ἔμοι δ' ἔρος
σὺδαιμῖαν κατάκοιτος ὦραν

ἀλλὰ νὰ τὸν συνδέσω μὲ τὸν Κάλβο—ἴσως ἐξαιτίας μιᾶς, ὅπως ἡ τελευταία του ἐτούτη φράση—μοῦ ἦταν ἀδύνατο. Κι' ὅμως θὰ

(13) Πέτρος Βλαστός: «Ἀπὸ τὸν Ἴβυκο στὸν Κάλβο».—«Νέα Ἑστία», 1939. (Τόμος 25ος, τεύχος 299, σελ. 733).

μποροῦσα νὰ τῶχα κάνει. Ὁχι τόσο γιατί ὁ Ἴβυκος (ὅπως κι' ὁ Κάλβος) παραβίασε μερικούς συντακτικούς κανόνες μὲ τὸν ἀπώτερο σκοπὸ νὰ ἐξυπηρετήσει τὴ βαθύτερη ποιητικὴ οὐσία ὄχι μόνο γιατί ἔγραφε ἀλίτροχα ἀντὶ ἀλίτροχον, ἤλατο ἀντὶ ἡλάσατο καὶ κλαγγὶ ἀντὶ κλαγγῆ, ἀλλὰ καὶ γιατί ἔδειξε γενικά τὴν ἱκανότητα ν' ἀποτινάξει τὸ ζυγὸ τῆς παράδοσης καὶ ν' ἀντιδράσει στὸν σχολαστικισμό τῆς ἐποχῆς του, ἀποκαλώντας μὲ σθένος τὶς Μοῦσες «σεσοφισμένες», δηλαδή οὔτε λίγο οὔτε πολὺ δασκάλες!

Μιά τέτοια ἐλεύθερη ἀντίληψη ποῦ χαρακτηρίζει τόσο τὸν Ἴβυκον ὅσο καὶ τὸν Κάλβο, πιθανώτατα εἶναι νὰ ὀφείλεται στὸ γεγονός ὅτι κι' οἱ δύο τους ταξίδεψαν πολὺ, καὶ ἔζησαν ἀρκετὸν καιρὸ ἐξω ἀπὸ τὴν πατρίδα τους. Γεννημένος ὁ ἀρχαῖος Ἕλληνας στὸ Ρήγιο τῆς Ἰταλίας, πέρασε τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ζωῆς του στὴν Κόρινθο καὶ στὴ Σάμο (στὴν αὐλὴ τοῦ Τυράννου Πολυκράτη), ἐνῶ ὁ νέος Ἕλληνας, γεννημένος στὴ Ζάκυνθο, ἔζησε μὲ λίγες διακοπὲς στὴν Ἰταλία καὶ στὴν Ἀγγλία. Ἔτσι ἐξηγεῖται πιὸ καθαρά καὶ γιατί αὐτὸς ὁ τελευταῖος κατῶρθωσε νὰ διατηρήσει μιὰ βαθειὰ ἐθνικὴ συνείδηση, νὰναι δηλαδή ὀλόψυχα συνεπαρμένος ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ ἐπανάσταση, ὄντας παράλληλα ἕνας Εὐρωπαῖος στὴν ἀντίληψη καὶ τὸ πνεῦμα, ἱκανὸς «νὰ καίει τῆς δεισιδαιμονίας τὸ βαρὺ βάκτρον». Καὶ ὅταν ἀναλογίζομαι ὅλες τὶς δυσκολίες ποῦ θὰ συνάντησε ὁ ποιητὴς θέλοντας ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά νὰ μείνει πιστὸς στὴν προχωρημένη αἰσθητικὴ του, ἀσυμβίβαστος μὲ τὰ κοινὰ γούστα, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά νὰ βρεῖ μιὰ πλατύτερη ἀπήχηση στὸ λαὸ (δὲν ὑπάρχει ποιητὴς ποῦ νὰ μὴν ποθεῖ αὐτὴ τὴν ἀπήχηση), ὁ νοῦς μου πάει στὴν τραγικὴ ἀντινομία, ποῦ δοκίμασε δυστυχῶς καὶ ἡ σημερινὴ ποιητικὴ γενεὰ τῆς Εὐρώπης σὲ μεγαλύτερο βαθμὸ, καὶ ποῦ τὴν ἐβαλλε στὸ δίλημα ἢ ν' ἀπλοποιήσει τὴν τέχνη τῆς ὥς τὴν προπαγανδιστικὴ εὐκολογραφία, ἢ νὰ ἀρκεστεῖ σ' ἕνα ἐξαιρετικὰ περιορισμένο κοινό. Χρειαζέται ψυχικὴ ἀντοχὴ γιὰ ἕνα τέτοιο πρᾶγμα ποῦ ὁ Κάλβος ὅσο κι' ἂν στάθηκε γιὰ ὀρισμένο καιρὸ στὸ ὕψος του, νοιώθοντας ἄγρια τὴ μοναξιά τριγύρω του, δὲ μπόρεσε νὰ διατηρήσει. Ἡ τελευταία χρονολογικὰ ὠδή του «Βωμὸς τῆς Πατρίδος» δείχνει, ὅπως εἶπα καὶ πιὸ πάνω, μιὰ φανερὴ ἐγκατάλειψη τοῦ πυκνοῦ λυρικοῦ ὕφους, μιὰ πτώση, μιὰν ἐξαφάνιση σχεδὸν τῶν εἰκόνων του, ἀπὸ τὴν ἀνάγκη ν' ἀκουστεῖ μόνον ἡ παραινεντικὴ φωνή, αὐτὴ ποῦ σὰν σάλπιγγα θ' ἀστράψει πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια τῶν πολεμιστῶν:

Τρέξατε ἀδελφία τρέξατε
Ψυχαὶ θεομαὶ γενναῖαι
εἰς τὸν βωμὸν τριγύρω
τῆς πατρίδος ἀστράπτοντα
τρέξατε πάντες.

Ἡ ἀφιλοκέρδεια θυσιάζεται στὴν ἀ-

ναγκαιότητα. Ἡ ἔκφραση φτωχαίνει. Κοινότητα γίνονται τὰ ἐπίθετα. Αἱ ψυχαὶ εἶναι, ὅπως θὰ τις βρεῖ κανεὶς χιλιάδες φορές μέσα σὲ ἄλλα ποιήματα, θερμαὶ καὶ γενναῖαι, ἢ θυσία λαμπρά, τὸ σπαθὶ γυμνόν. Ἄτονει ὁ χρωματισμὸς ποῦ δονοῦσε ἄλλοτε τὶς ποιητικὲς του φράσεις. Ἡ τέχνη γίνεται μιὰ ἐμμετρὴ συμβουλή:

Ἄς παύσωσ' ἡ διχόνοια
ποῦ ρίχνουσιν τὰ ἔθνη
τυφλά ὑπὸ τὰ σκληρότατα
δνόχια τῶν ἀγρόπων
δολίων τυράννων...

Καὶ μετὰ, τὸ τέλος: Ἀπὸ τὴ μιὰ, ἡ εὐκολία ποῦ βρίσκει ἀπήχηση ἀλλὰ δὲν εἶναι ποίηση. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ δυσκολία ποῦ εἶναι ποίηση ἀλλὰ δὲ βρίσκει ἀπήχηση. Τὸ τάλαντεμα βαστάει λίγο, ἡ ὑποχώρηση γίνεται γιὰ μιὰ μοναδικὴ φορά, κι' ὕστερα πιά ἡ μοιραία κατάληξη, ἡ σιωπὴ.

Ἄν ὅμως ἔπεσε πολὺ νωρὶς ἡ αὐλαία τῆς σιωπῆς ἐπάνω στὴν ποίηση αὐτὴ, πρόφτασε ν' ἀφήσει τὸ ἑλληνικὸ φῶς, φυσημένο ἀπὸ ἕνα δροσερώτατον ἀνεμὸ ἐπάνω σὲ τοπεῖα ποῦ δείχνουν ἀπὸ μακριὰ τὴ νησιώτικὴ τους καταγωγή. Πραγματικά, ὁ Κάλβος εἶναι ὁ πρῶτος νεοἑλληνας ποιητὴς ποῦ ἔχει συνείδηση θαλασσινὴ (σὲ μιὰ σύνθεση ἀνώτερη Αἰγαιατικῆς καὶ Ἰόνιας φύσης), συνείδηση, ποῦ τὸν τοποθετεῖ ἀπὸ τὴ μιὰ στὸ κέντρο τῆς ἑλληνικῆς πραγματικότητας, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη στὸ κέντρο τῆς ἐπαφῆς τῶν σημερινῶν ἑλλήνων ποιητῶν μὲ τοὺς εὐρωπαϊκοὺς ὁμοῖδεάτες τους. Δὲν ξέρω ἂν ὁ Κάλβος ἐγνώρισε προσωπικὰ τὴ ζωὴ τῶν νησιῶν τοῦ Αἰγαίου. Ἐκεῖνο ποῦ ἔχει σημασία εἶναι ὅτι μὲ μιὰν εὐαισθησία ἀνοιχτὴ στὰ πιὸ καθαρά στοιχεῖα τῆς ζωῆς δέχτηκε τὴν ἐπίδραση τῆς ἀντιπροσωπευτικώτερης φύσης τοῦ τόπου του, καὶ τῆς ἔδωσε μιὰ πρώτη θέση στὸ λυρισμὸ του. Ὅλες τὶς φορές ποῦ συγκεκριμενοποιεῖ ἕνα τοπεῖο, τὸ τοπεῖο αὐτὸ (ἐκτὸς ἀπὸ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις) εἶναι καθαρὰ νησιωτικὸ. Ὀνομαστικὰ περνάει ἀπὸ τοὺς στίχους τοῦ ἢ Ζάκυνθος, ἢ Χίος, ἢ Σάμος, τὰ Ψαρρά, —ποῦ τοὺς ἀφιερώνει καὶ ξεχωριστὲς ὠδές, ἀπὸ τὶς καλύτερες— ἢ Ὑδρα, οἱ Σπέτσες, ἢ Κρήτη, ἢ Κάσος, ἢ Πάτμος, ἢ Κάλυμνος, ἢ Κῶς. Ἀναφέρει συχνὰ τὸ Ἰόνιον πέλαγος, τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, τὸ Ἰκάριον πέλαγος. Στὰ «Ἠφαίστεια» ὁμνεῖ γενικώτερα καὶ μὲ εἰλικρινέστατο ἐνθουσιασμὸ τὸ Αἰγαιατικὸ νησί.

Χλωρὰ μωσχοβολοῦντα
νησιά τοῦ Αἰγαίου πελάγους
Εὐτυχισμένα χῶματα
ὅπου ἡ χαρὰ κι' ἡ εἰρήνη
πάντα ἑκατοίκου

Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἀνέχεται νὰ βλέπει στὴ σκλαβιά αὐτὰ τὰ εὐτυχισμένα χῶματα, δὲν ὑποφέρει νὰ τὰ βλέπει κάτω ἀπὸ τὰ βάρβαρα πατήματα ἐχθρῶν τυράννων, ζεῖ γιὰ νὰ ὄνειρεύεται τὴν πραγματοποίηση τῆς ἐλευθερίας τους. Κι' ἐνῶ ἀρχίζει τὸν ὕμνον του μέσα σὲ μιὰν ἀτμόσφαιρα δροσιάς καὶ

χάρης, φτάνει γρήγορα σὲ εἰκόνες ἐρήμωσης, σὲ τοπεῖα ποῦ κρατοῦν ἀκόμη καὶ μέσ' ἀπὸ τὴν ἐρήμωση ἢ τὴ δυστυχία, τὸν φυσικό τους χαρακτήρα. Τ' ἄλογα τρέχουν τώρα ἀχαλί- νωτα μέσα εἰς τ' ἀμπέλια καὶ

εἰς τὸν αἰγιαλὸν
ἀπὸ τὰ οὐράνια σύγνεφα
ἀφόβως κατεβαίνουσι
κραυγάζοντες οἱ γλάροι
καὶ τὰ γεράκια.

Καὶ κάθεται καὶ ἀκούει μόνος τὸ φύσημα τοῦ ἀνέμου, ὅπου περνώντας ἀνάμεσα «εἰς τὰ κατάρτια καὶ εἰς τὰ σχοινία βιαίως σφυρίζει», τὴν θάλασσαν ποῦ χτυπώντας «μυρμηρίζει γύρω εἰς τὰ σκάφη». Καὶ ὄνειρεύεται «τὸ λαμπρὸν ρεῦμα τοῦ Αἰγαίου ποῦ δὲν ραντίζει πλέον τὰ γαλακτώδη μέλη τῶν παρθένων τῆς Χίου», ἀναπολεῖ τὶς ἡμέρες «ὅπου εἰς τὰς κορυφὰς τοῦ δενδρόεντος Κερκετώως ἐχόρευον ἡ τέχνη στεφανωμένα». Καὶ ὅταν βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ τὴν πατρίδα του στὶς συννεφιασμένες μέρες τοῦ Λονδίνου, μὲ πάθος ἀναζητᾷ τὸ νησί ὅπου καθαρὸς ὁ ἀέρας πάντα γελάει, ὅπου ἡ «αἰώνιος λαμπὰς βρέχει τὴν ἡμέραν τοὺς καρπούς ἐνῶ τὰ δάκρυα τῆς νυκτὸς γίνονται ἐκεῖ κρῖνοι». "Ἐ λοιπὸν ναί, δὲ χωράει ἀμφιβολία, ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ποῦ ἔχει πάντοτε μπροστά του ἕνα πέλαγος πλουτισμένο ἀπὸ «τὴν μυρωδιὰν τῶν χρυσῶν κίτρων», ἐξήση τὸ νησί, καὶ ζώντας τὸ νησί ἐξήση τὴν πρὸ αὐθεντικὴ πλευρὰ τῆς Ἑλλάδας. Νὰ μάντευε ἀραγε ὅτι μετὰ ἑκατὸν ὀλόκληρα χρόνια θὰ συναντιότανε ἀπάνω του μὲ τὴ νέα Ἑλληνικὴ γενεά, καὶ μέσ' ἀπ' αὐτὴν, μὲ τὴ νέα αἰσθητικὴ ἀντίληψη τῆς Εὐρώπης;

"Ἄς ξεδιαλύνουμε ἀμέσως μιὰ φράση ποῦ μπορεῖ δικαιοματικά νὰ φανεῖ παράτολμη. Δὲν εἶναι ἀγνωστο, πόσο ἡ σύγχρονη διεθνὴς τέχνη βρῆκε στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου ὄχι μόνον στοιχεῖα ποῦ νὰ συμπίπτουν μὲ τὰ δικά της σὰ νοοτροπία, ἀλλὰ καὶ κανόνες τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας ἐφαρμοσμένους μὲ καταπληκτικὴ ἀκρίβεια στὰ δημιουργήματα τῶν σημερινῶν κατοίκων τους. Ξεχωρίζοντας μάλιστα οἱ ἐκπρόσωποι τῆς τέχνης αὐτῆς μέσα στὴν ἱστορία τὶς ἐποχὲς σὲ προκλαστικὲς (ὅπου ἡ τέχνη ἀνεβαίνοντας γιὰ τὴν κατάκτηση γίνεται πρὸ δυναμικὴ καὶ τολμηρὴ), σὲ κλασσικὴ (ὅπου συμπληρώνοντας τὴν κατάκτηση γίνεται ἰσορροπη καὶ μετρημένη) καὶ σὲ μετακλασσικὴ (ὅπου προσπαθεῖ νὰ κρατηθεῖ ἀπὸ τὰ περασμένα καὶ γίνεται συντηρητικὴ, δηλαδὴ ἀκαδημαϊκὴ), τοποθετήθηκαν συμπαρασύροντας μὲ τὴν αἰσθητικὴ τους καὶ τὸ ἑλληνικὸ νησί σὲ μιὰ καινούρια προκλασσικὴ παράταξη. (14) "Ἐτοι, δὲν θάτανε δύσκολο, τώρα γιὰ μᾶς, μετατοπίζοντας τὶς ἀρχὲς αὐ-

τὲς ἀπὸ τὸν τομέα τῆς πλαστικῆς τέχνης στὸν τομέα τῆς τέχνης τοῦ λόγου, νὰ κερδίσουμε ἕνα κριτήριον καινούριον, ποῦ θὰ μᾶς ἐπιτρέψει νὰ κατατάξουμε τὶς πνευματικὲς μορφές, ποῦ μᾶς ἐνδιαφέρουν, σύμφωνα μ' ἕνα τρόπο διαφορετικόν. Ἡ ἀντίληψη τοῦ ὠραίου στὸν Κάλβο, ἀν ἀναλογιστοῦμε καὶ τὸ ποσοστὸ τῶν καινοτομιῶν του ποῦ εἶναι ἀπαράδεχτες ἀπὸ τὴν κοινὴν ἀντίληψη, βρίσκεται μακριὰ ἀπ' τὴν κλασσικὴ. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐκφρασῆς του βρίσκεται μακριὰ ἀπ' τὴν ἰδανικὴ ἰσορροπία, καὶ καμμιὰ δικὴ του ὠδὴ δὲ μπορεῖ νὰ διαφιλονοικήσει τὴ μορφικὴ τελειότητα. Κλασσικὸς εἶναι ὁ Σολωμός, ὁ Κάλβος εἶναι προκλασσικὸς. Μένει βέβαια καὶ ἡ τρίτη κατηγορία, τῆς παρακμῆς, μὰ σ' αὐτὴν ὁ ποιητὴς τῆς «Λύρας» οὔτε ἀπὸ μακριὰ μπορεῖ νὰ συγκαταλεχθεῖ, καὶ γιὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἔχει μιὰ πίστη ποῦ τὴν ὁμολογεῖ, καὶ γιὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀντιλαμβάνεται θετικὰ τὴ ζωὴ. Ἀφήνοντας τὴ θέση αὐτὴ σ' ἕναν ἄλλο μεγάλο ποιητὴ, (τὸν Καβάφη) ποῦ θάρτει ὕστερ' ἀπὸ πολλὰ χρόνια ν' ἀποτελέσει, καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη ἀκόμη, τὸν ἀντίθετο πόλο του, ὁ Κάλβος μπαίνει στὴν προκλασσικὴ γραμμὴ τῆς τέχνης, ἐκείνη ποῦ βαίνει πρὸς τὴν κατάκτηση, δίχως νὰ εἶναι κατάκτηση, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἐπιβίωση.

Καὶ καθὼς σήμερα ἡ λυρική ἀντίληψη ἔχει ἀνοίξει τὶς πύλες μιᾶς καινούριας χώρας, ὅπου ὁ λυρισμὸς ἐγκαταλείποντας τὴν καλλιλογία, τὴ φιλαρέσκεια καὶ τὸ μέτρο σύγκρισης μὲ τὸν ἐξωτερικὸ κόσμον, φτάνει σὲ μιὰν ἐξωλογικὴ ἢ μᾶλλον ἀ-λογικὴ ἀπόδοση τοῦ αἰνίγματος τῆς ζωῆς, τὰ ἀντίστοιχα παραδείγματα ποῦ ἀπαντιοῦνται μέσα στὰ περασμένα—ἔστω καὶ πενιχρά, ἔστω καὶ λειψά—εἶναι ὅπωςδήποτε ἀρκετὰ νὰ προκαλέσουν τὴν ἀμέριστη προσοχὴ, τὸν ἀθόλωτο θαυμασμὸ καὶ ἴσως-ἴσως τὴν εὐγνωμοσύνη μας. "Ὅτι ὑπάρχουν δείγματα μορφικῆς μέριμνας στὸν Κάλβο, δὲ σκέφτηκα οὔτε γιὰ μιὰ στιγμὴ νὰ τὸ παραγνωρίσω. Εἶναι τόσο εὐκόλο νὰ δεῖ κανεὶς μὲ πόση φροντίδα κάνει τὴν εἰσαγωγὴν του σὲ κάθε ποίημα, ἄλλοτε μὲ μιὰ χτυπητὴν εἰκόνα:

"Ἄς μὴ βρέξει ποτὲ τὸ σύννεφον

ἢ

"Ὡς ὅτε ἀπὸ τὸ στόμα
κρέμεται τῶν θνητῶν
αὐλὸς λελυπημένος

ἢ

"Ἐὰν τὰ Ποσειδῶνισ
κύματα τὸν αὐθάδη
ναύτην ἀπομακρύνωσιν

ἢ

"Ὅσοι τὸ γάλκεον χέρι
βαρὺ τοῦ φόβου αἰσθάνονται
ζυγὸν δουλείας ἅς ἔχουσι

ἄλλοτε μὲ μιὰν ἐκφραση γνωμικὴ, ἐπιγραμματικὴ:

"Ἐνας θεὸς καὶ μόνος
ἄστράπτει ἀπὸ τὸν ὕψιστον
θρόνον. Καὶ τῶν χειρῶν του
ἐπισκοπεῖ τὰ αἰῶνια
ἄπειρα ἔργα

(14) Γράφοντας αὐτὰ ἔχω πρὸ πάντων ὅπ' ὄφει μου τὴ θεωρία τοῦ I.e Corbusier γιὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, καὶ τὴ σχηματικὴ του παραστάση σὲ τρίγωνο. (Πρβλ. καὶ συνέντευξή του μὲ τὸν Κ. Οὐράνη στὸ περιοδικὸ «Σήμερα» τ. I. 1933, σελ. 217).

ἦ
Γῆ τῶν θεῶν φροντίδα
Ἑλλάς ἡρώων μητέρα

ἦ
*Εσφαλλε ὁ τὴν δόξαν
ὀνομάσας μάταιαν... κλπ.
πόσο φροντίζει, τέλος, γιὰ τὴν κατακλείδα
κάθε ὠδῆς, βάζοντας μιὰ παραινετική ἢ
ὑποδειγματικήν εἰκόνα. Ἐναντίον ἐπίλογο πού
πολλές φορές μοιάζει με κάποιο ρητό:
Εἶναι γλυκὸς ὁ θάνατος
μόνον ὅταν κοιμώμεθα
εἰς τὴν πατρίδα

ἦ
Ὡς ἀπὸ ἕνα βουνὸν
ὁ ἀετὸς εἰς ἄλλο
πετάει, κί' ἐγὼ τὰ δύσκολα
κρημνά τῆς ἀρετῆς
οὕτω ἐπιβαίνω

ἦ
Τὰς θλίψεις θεραπεύει
καὶ ἄγει ὁ θρῆνος εἰς ἀμιλλαν
ἀρετῆς τὴν φιλόδοξον
σποράν τοῦ ἀνθρώπου

ἦ
συμμέτρως ἐχορεύσαμεν
σύμμετρα ἄς ἀποθάνωμεν
διὰ τὴν πατρίδα...
εἶναι τόσο εὐκόλο, νὰ δεῖ κανεὶς παρόμοια
φανερὰ ἀρχιτεκτονικά σημάδια! Κι' ὅμως
δὲν εἶναι αὐτὰ πού συναπαρτίζουν τόσο
τὸ μυστικὸ τῆς ἐπιτυχίας του. Δὲν εἶναι
αὐτὰ οἱ συντελεστές τοῦ μοναδικοῦ του
ἔργου, ὅσο μερικὰ ἄλλα πιὸ κρυμμένα, πιὸ
λεπτομερειακὰ στοιχεῖα, πού γιὰ νὰ τὰ βρεῖ
κανεὶς πρέπει, ἀφοῦ ἐντοπίσει τὴν ἔρευνά
του στὸν ἰδιαίχοντα τόνο τῆς Κάλβειας φωνῆς,
νὰ προχωρήσει ὡς τὴν ἀνεύρεση τοῦ
φραστικοῦ σκελετοῦ τῶν Ὄδων,
ὡς τὴν ἐπισήμανση τῶν θεμέλιων λίθων τοῦ
κάπως ἐπίσημου, ἀλλὰ πάντοτε πειστικοῦ
του ἔργου. Βοηθημένοι ἀπὸ μερικές βασικές
πρῶτα-πρῶτα ἰδιότητες τοῦ ποιητῆ, ὅπως
εἶναι ἡ συστηματικὴ ἐπανάληψη μιᾶς λέξης
ποῦχει σκοπὸ ν' ἀνεβάσει τὸν τόνο καὶ νὰ
δώσει, διατηρώντας μιὰν ὀρισμένη ἔνταση,
στερεότητα στὴν ποιητικὴ φράση:
Ἦλθατε ὦ μουσαί ἀκούω
καὶ χαιρούσα πετάει
πετᾷ ἡ ψυχὴ μου ἀκούω
τῶν λυρῶν τὰ προοίμια
ἀκούω τοὺς ὕμνους

ἦ
Κανάρη! Καὶ τὰ σπῆλαια
τῆς γῆς ἐβόουν Κανάρη
καὶ τῶν αἰώνων τὰ δρυάνα
ἴσως θέλει ἀντηχήσουν
πάντα Κανάρη!
ἐφτάσαμε ὡς τὸ σημεῖο ν' ἀπομονώσουμε
τοὺς ἀρμούς τῆς ποιητικῆς του φράσης, καὶ
μὲ μιὰν ἀφαίρεση τοῦ περιεχομένου ν' ἀφή-
σουμε γυμνοὺς τοὺς συνεκτικούς δεσμούς
τῶν λόγων, δεσμούς πού εἶναι χαρακτηρι-
στικά ὁμοιόμορφοι παντοῦ, καὶ πού μποροῦν
νὰ διατυπωθοῦν σὲ δυὸ ἢ τρία διαγράμματα.
Προϋποθέτοντας πάντοτε τὴν ἐντυπωσιακὴ
ἀρχὴ καὶ τὸ ἐπιγραμματικὸ τέλος, βρισκό-
μαστε μπροστὰ σ' ἕνα τέτοιο πάνω-κάτω
τύπο φωνῆς:
Ὡ - ὦ, καὶ - καί, ποτὲ - ποτὲ, σὺ - σύ, ἰδοὺ
- ἰδοὺ, ἐκεῖ - ἐκεῖ, ἄς - ἄς.

Ἡ ἀκόμα συχνότερα, σ' αὐτὸν ἐδῶ:
Ὡ - ὦ, καθὼς - καθὼς, οὕτως - οὕτως, ἐδῶ
- ἐδῶ, τώρα - τώρα, ἐγὼ - ἐγὼ, ὁμως - ὁμως.
Ἀπὸ τὸν τύπο πάλι ἐτοῦτο πού τόσο
συχνὰ ἐπαναλαμβάνεται, πρέπει νὰ ξεχωρί-
σουμε τὸ σχῆμα καθὼς - οὕτως πού εἶναι
βασικὸ στοιχεῖο τοῦ Κάλβειου ἔργου, καὶ
πού ἄλλωστε δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸ κλασ-
σικὸ σχῆμα τῆς ποιητικῆς παρομοίωσης.
Γνωστὸ εἶναι ὅτι ἡ σημερινὴ ποιητικὴ ἔχει
καταργήσει αὐτὸ τὸ ὅπως ἢ τὸ σάν, ἐπιζη-
τώντας ὄχι τὴν παρομοίωση δύο εἰκονοφό-
ρων στοιχείων τοῦ κόσμου, ἀλλὰ τὴν ταύ-
τισή τους σὲ μιὰ νέα, καὶ χαρακτηριστικὰ
ἀντιπροσωπευτικὴ τῆς πραγματικότητας τοῦ
πνεύματος, εἰκόνα. Δὲν εἶναι ὡστόσο ἀξιο-
λιγώτερης προσοχῆς πόσο ἔντονα μεταχει-
ρίζεται ἀπὸ τότε κιόλας ὁ ποιητὴς τὴ με-
ταφορά, καὶ πόσους τρόπους ἐπινοεῖ, πόσες
ποικιλίες χρησιμοποιοῦ ἐπάνω στὸ ἴδιο σχῆ-
μα καθὼς - οὕτως, πού ἀπαντᾷ καὶ μὲ τὴ
μορφὴ τους ὡς - ὁμοίως, καὶ μὲ τὴ μορφὴ τοῦ
τοιούτως - ὅτε ἢ ὁπότε, κλπ.
Καθὼς πρωτοῦ νυκτώσει ὅπως ἀπὸ τοῦ Ἄθωνος
Καθὼς μύρτια ὑπερήφανος οὕτως ἀπὸ τὸ ἥλιον
Καθὼς ἀπὸ τὸ σπῆλαιον οὕτως εἰς τὸ χάος ἀμέτρη-
Καθὼς εἰς τὸν χειμῶνα ἐπὶ τὴν λίμνην οὕτως [τον
ὄμιλως ὑπερπατάξαντες
Ὡς ἀπὸ ἕνα βουνὸν οὕτω τὸ κύμα Ἰκάριον
Ὅπως ὅταν ἡ τύχη ὅτε ἐπάνωεις τοὺς βράχους
Κουφοβροντᾷ τοιούτως ὅπως ἀπὸ τὰ σύγνεφα
Δάσος βοάει τοιούτως ὅπως ἀπὸ τὰ σύγνεφα

Τὰ ἄλλα χαρακτηριστικὰ σημεῖα πού δι-
νουν μὲ τὴν ἀνάπτυξή τους τὸ ἔφος τοῦ
Κάλβου, εἶναι ἡ ἐπιφωνηματικὴ ἀποστροφή
καὶ ἡ χαιρετιστήρια:
Ὡ γνήσια τῆς Ἑλλάδος Χαιρέτε ὦ κόραι
Ὡ λαῖμός τῶν ἀθῶων Ἦλθατε ὦ μουσαί
Ὡ φιλότατη πατρίς Χαιρέτε σεις καυχήματα
Ὡ πῶς ἀπὸ τὰ μάτια μου Χαιρέτε ἐλπίδες
Ὡ κατοικία ζεφύρων Ψυχαὶ μαρτύρων χαιρέτε

Τὸ ἄς, πού ἔχει τόνο ἢ ἀφεστικὸ ἢ ἐξορ-
κιστικὸ, τὸ ἰδοὺ, πού μετέχει μὲ τὸ δεικτικὸ
του περιεχόμενον μαζί μὲ τὸ νά! στὸ καθαρὰ
παραινετικὸ ἔφος:
Ἄς μὴ βρέξει ποτὲ Ἰδοὺ εὐλαβεῖς οἱ Ἕλληνες
Ἄς τὸ δροσίξει πάντοτε Ἰδοὺ κροτοῦν συντρίβου-
Ἄς μὴ μοῦ δώσει ἡ μοῖρα [σιν
[μου Ἰδοὺ κί' ἄλλα νησιά
Τὰς χορδὰς ἄς ἀλλάζωμεν Ἰδοὺ τὸ Καρπενήσι
Ἄς ἐρημώσει ὁ πόλεμος Νὰ τῶν σπαθῶν ὁ κρότος
Ἦ γῆ ἄς σχισθῆ Νὰ πανταχοῦ σηκώνονται

Παῦτε
Μειδίσαον
Τρέξε
Ἐλάτε - ἐλάτε
Ἄμμετε

Ἐπάρχουνε τέλος καὶ δύο ἄλλοι τύποι
ἀξιοπαρατήρητοι: ἄν, καὶ ἐάν, πού διευκο-
λύνουν τὸν εἰρμό τῆς λυρικῆς ἀνάπτυξης.
τὸ ὁμως, πού κόβει τὴ μονοτονία προσδι-
νοντας ἔμφαση, καὶ τὸ ἐρωτηματικὸ ποῦ
καὶ ποῖος, πού κρατᾷ λιγάκι ἀπὸ τὸ ρητο-
ρικὸ ἔφος τῶν καθαρειουσιάνων, ἀλλὰ ἐδῶ
εἶναι ἀρκετὰ συγκεκριμένο καὶ συγκρατη-
μένο, ἀκριβῶς ὅσο τοῦ χρειάζεται γιὰ νὰ
ἐξυπηρετήσῃ τὴ δραματικὴ ἀκρότητα μιᾶς στιγμῆς:
Ἄν μαυροφορεμένης Ὅμως διὰ ποῖον οἱ δοῦλοι
Ἄν τῆς χαρᾶς τὸν γέλωτα Ὅμως διατὶ ἐάν ἐσπεῖρα
Ἐάν τὰ Ποσειδῶνια κύ- Ὅμως ἄν μιμηθεῖ
[ματα Ὅμως ἰδοὺ τὰ σκῆπτρα
Ἐάν τὸ ἀκονίζει ἡ δόξα

Ε.Υ.Δ.Τ.Ε. Κ.Τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Ποῦ εἶναι τὰ ρόδα;
Ποῦ εἶναι αἱ τόσαι γλῶσσαι
Καὶ ποῦ τὰ ἔνθεα ἔπη
Ποῦ εἶναι τῶρα τὰ σύμμετρα

Ἡ σχολαστικὴ αὐτὴ παρέκβαση, ὅσο κι' ἂν μὲ στενοχωρεῖ, δὲν εἶναι κατὰ βάθος μάταιη. Τὰ μυστικὰ μιᾶς προσωπικῆς τεχνικῆς συγκροτοῦνε τὸ πρωτότυπο ὕφος, καὶ εἶναι αὐτὰ ποῦ μᾶς βάζουν στὴν περίπτωσι Κάλβου νὰ ἀρνηθῶμε στὴ γλῶσσα ἢ στὶς παράξενες εἰκόνες τὴν ἀποκλειστικότητα τῆς ἰδιορρυθμίας του. Παντοῦ μέσα στὶς Ὁδὲς του τὰ δυὸ αὐτὰ στοιχεῖα ἀλληλοὑπηρετοῦνται. Μὰ ἐνῶ διαβάζοντας π.χ. κανεὶς τῶν «Ὁκεανὸ» βρίσκει τὸ κέντρο τοῦ βάρους περισσότερο στὴν εἰκονοπλαστικὴ συγκρότησή του, διαβάζοντας τὴ «Βρεττανικὴ Μοῦσα», βλέπει ἀπεναντίας στὴν πρώτη γραμμὴ αὐτὸν τὸν ἐπίσημο καὶ συνάμα τόσο θλιμμένο, ὑπερήφανο καὶ συνάμα τόσο ἀνθρώπινο τόνο τῆς φωνῆς, ποῦ κυριαρχεῖ. Τὴ «Βρεττανικὴ Μοῦσα», ἐγὼ τουλάχιστον, τὴ θεωρῶ τυπικὸ ὑπόδειγμα τῆς ἀτομικότητος τοῦ ποιητῆ μέσα στὰ «Ἀπαντά» του:

Ἐάν τὰ ποσειδῶνια
κύματα, τὸν ἀθάδῃ
ναύτην ἀπομακρύνωσιν
ἀπὸ τὴν πάτριον νῆσον του
πρὶν ἔλθῃ ἡ νύκτα

Μὲ ψυχὴν πικραμμένην
ὀρθὸς ἐπὶ τὴν πρόμνην
βλέπει ἐπάνω εἰς τὴν θάλασσαν
τὴν ἡουχίαν χυμένην
καὶ ἐσπέριον σκότος

Βλέπει τὰ περιπόθητα
βουνά καὶ τὰ χωράφια
τῆς γλυκερᾶς πατρίδος
κεχρυσωμένα ἀκόμα
ἀπὸ τὸν ἥλιον.

Ἄλ' ἤδη εἰς τὰ ἐρεβώδη
λουτρά βαθῆα τῆς δόσεως
τοῦ λαμπροῦ βασιλέως
τῶν ἀέρων ἐβοῦτησεν
ἡ ἐσχάτη ἀκτίνα

Καὶ ἀλλάζει ἰδοὺ ἀμαυρῶνεται
τῆς νήσου ἡ ράχη ὡς πρόσωπον
νέας, ὀρφανῆς παρθένου,
ὕγρον ὑπὸ τὸ σύγνεφον
τῆς δυστυχίας

Τὰ λυπημένα ὀμμάτια του
τότε ἂν σηκῶσῃ ὁ ναύτης
βλέπει ἐπάνω εἰς τὴν χώραν του
τρέμον καὶ μεσουράνιον
τὸ πρῶτον ἄστρον

Ὅπως ἂν χάσει ὁ ἄνθρωπος
τὸ φῶς καὶ τὸν σκεπᾶσει
μακάριον σκότος βλέπομεν
ἐπ' αὐτὸν ἀνατέλλον
ἄστρον ἐλπίδος

Ὁ Βύρων· ὁ θεσπέσιον
πνεῦμα τῶν Βρεττανίδων
τέκνον Μουσῶν καὶ φίλε
ἄμοιρε τῆς Ἑλλάδος
καλλιστεφάνου

Πλεγμένα μὲ τὰ φύλλα
τοῦ μυστικοῦ Ἑλικῶνος
τῆς Ὑγείας τὰ ρόδα
χθὲς θυμοσαίως ἐστόλιζον
τὴν κεφαλὴν σου

Χθὲς τὸν οὐράνιον ἔτρεχε
δρόμον ὁ ἥλιος· χόνων
τὰς πλέον λαμπρὰς ἀκτίνας
τὸ μέτωπόν σου ἀντίστραπτεν
ὡς ἀθανάτου

Σήμερον κεῖσαι, ὡς εὐφορος
πολύκλωνος ἐλαία
ἀπὸ τὸ βλαῖον φύσημα
σκληρῶν ἀνέμων κεῖται
ἐκριζωμένη

Σήμερον κεῖσαι ὁ Βύρων
καὶ ποῦ τὰ ἔνθεα ἔπη
ποῦ εἶναι τῶρα τὰ σύμμετρα
πτερόεντα φωνήεντα
Καιτάλιε κόκνε;

Θαυματοουργοὶ φυσήσατε
πνοαὶ τοῦ παραδείσου·
σηκώσου ὁ Βύρων, τίναξε
μακρὰ ἀπὸ σὲ τὸν ἄωρον
Μόρσιμον ὄπνον

Ἰδοὺ τῆς μουσοτρόφου
Εὐρώπης τὰ ὑπερέχοντα
ἔθνη ἀκόμα προσμένουσιν
ἀκόμα τὴ φωνὴν σου
ἐπιθυμοῦσιν.

Ἰδοὺ ἡ Ἑλλάς σοῦ ἐτοίμασεν
δχι τὸν χρυσὸν κύκλον
τὸν τοὺς κροτάφους φλέγοντα
τῶν ἀργῶν βασιλέων
ἢ τῶν τυράννων

Ἄλλὰ στέφανον ἕτερον
στολὴν ἐνδοξον, ἐντιμον,
ἀξίαν νόος δικαίου
ἀνδρός ἀξίαν γενναίου
φιλελευθέρου

Στέφανον αἰώνιον
κλάδων ἀφθάρτων, λάμποντα
δχι διὰ τοὺς κροτοῦντας
ποιητὰς τὸ μονόχορδον
τῆς κολακείας

Ἄμὲ διὰ σὲ τὸν εὐτολμον
λειτουργῶν τῶν παρθένων
Ἑλικῶνίων φιλοῦσιν
ἡ Μοῦσαι χεῖρα ἀμίαντον
καὶ ὕψηλόν πνεῦμα.

Σὲ ἡ Ἑλλάς εὐγνώμων
ὡς φίλον μεγαλόψυχον
ζητεῖ νὰ στεφανώσῃ
ὡς παρηγορητὴν τῆς
ὡς εὐεργέτην.

Σηκώσου ὁ Βύρων... φίλε
σηκώσου... λάβε, ὁ μέγα
λάβε τὸ δῶρον ὕμνησον
τοῦ Σταυροῦ τοὺς θριάμβους
καὶ τῆς Ἑλλάδος

Αἱ! τῶν θνητῶν ἡ ἐλπίδας
ὡς ἐλαφρὰ διαλύονται
ὄνειρα βρέφους· γάνονται
ὡς λεπτόν βόλι εἰς ἀκείρον
βάθος πελάγου

Ὁ Βύρων κεῖται ὡς κρῖνος
ὑπὸ τὸ βαρὸ κάλυμμα
ἀθλίας νυκτός, ἢ αἰώνιος
ὁ λύπη, τοῦ ἐσκέπασε
μοῖρα θανάτου

Ἄνῃρ κατὰ τὸν φύσεως
νόμον τὸν ἄνδρα κλαίω·
Δὲν γίνονται τὰ δάκρυα
ματαίως ἐπὶ τὸν τάφον
τῶν εὐδοκίμων.

Ὅτι ἂν φθαρτὸν τὸ σῶμα
πέσει καὶ τ' αὐτὸν πνεῦμα
τῶν ἀγαθῶν καὶ ἡ φήμη
νικήσουσιν ὡς ἡ ἀλήθεια
τὸ ἀέναντον μέλλον

Ἄν χωριστὴ, μετέωρος
ἐπὶ τὴν δέλφιον πέτραν
ἀστράψει ἡ λύρα, καύχημα
Ἄγγλων καὶ χαρμωσάνῃ
Ἄγνηροῖδων.

Ἡμεῖς δμως χορεύομεν.
Τὰς θλίψεις θεραπεύει
καὶ ἀγει ὁ θρηναὸς εἰς ἀμιλλαν
Ἄρετῆς τὴν φιλόδοξον
σποράν τοῦ ἀνθρώπου.

Συγκεφαλαιώνοντας ἔτσι τὰ κύρια χαρακτηριστικά τῆς «Λύρας» τοῦ Ἀνδρέα Κάλβου, βρισκόμαστε μπροστά σ' ἕνα πίνακα, ποῦ δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν πίνακα τῶν κύριων χαρακτηριστικῶν τῆς σημερινῆς λυρικῆς ποίησης, βρισκόμαστε δηλαδή μπροστά σ' ἐκεῖνο, ποῦ θέλαμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ν' ἀποδείξουμε: Συνέπεια ζωῆς καὶ ἔργου, μετασχηματιστικὴ θέληση τοῦ κόσμου, πρωταρχικὴ σημασία τῆς περιεχτικῆς εἰκόνας, ἐξώνομη χρησιμοποίηση τοῦ ἐπιθέτου, αἴσθησις τῆς φύσης, προκλασικὴ ἀνιούσα γραμμὴ, ἐλλειπτισμὸς, βιασμὸς τῆς λογικῆς, ἀνανέωση τῆς ἐννοίας τοῦ ὠραίου, ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ καθιερωμένα μέτρα, ἐντὸν ἰδιοτυπία τῆς λυρικῆς φωνῆς, καὶ εἰδικὰ γιὰ τὴν Ἑλλάδα—νησιωτικὴ συνείδησις. Γιὰ κανέναν ἄλλο ποιητὴ τοῦ 19ου ἢ καὶ τοῦ 20ου ἀκόμα αἰῶνα, ἔστω καὶ πολὺ μεγαλύτερον, δὲ θὰ μπορέσουμε νὰ ποῦμε τὸ ἴδιο πρᾶγμα. Βέβαια, μιλώντας μὲ μεγαλειότερη κριτικὴ αὐστηρότητα, θὰ πρέπει νὰ προσδιορίσουμε τὴ θέση τοῦ σὰν *μοναδικῆς*, θὰ πρέπει ν' ἀποκλείσουμε τὸν Κάλβο στὸ νησιδίον τῆς ἰδιορρυθμίας του. Κάνοντας ὅμως μιὰ συγκριτικὴ ἐργασία μὲ τὴ βελόνα τῆς ἐπιθυμίας μας στραμμένη κατὰ τὴν ἀνεύρεση τῶν κοινῶν γνωρισμάτων ποῦ θὰ τοῦ δώσουν, μὲ σχετικότητα πάντοτε, τὸν τίτλο τοῦ προδρομοῦ, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἐπιχειρώντας ἕνα γενναῖο παραμερισμὸ τῶν καθαυτὸ καιρικῶν στοιχείων ποῦ ἦταν ἀναπότρεπτα μοιραῖο νὰ ἐπηρεάσουν τὴν ἔκφρασί του, δὲ χάνουμε ἀπὸ μπροστά μας (κάθε στιγμὴ ποῦ μὲ τίς Ὁδὲς στὸ χέρι ξαναδοκιμάζουμε τὴν ὑπερήφανη πάνω στὸν κόσμον ματιά του) τὸ ἀνάστημα τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ ποῦ στέκεται σὰν παράδειγμα, καὶ γιὰ τὴν πικρία ποῦ δοκίμασε, καὶ γιὰ τὸ πείσμα ποῦ γιγάντεψε, καὶ γιὰ τὴ σταθερὴ καὶ ἀσυμβίβαστη γραμμὴ ποῦ κράτησε σ' ὅλη τὴν ὄχι καὶ τόσο καλόστρωτη ζωὴ του.

Γ'.

Καθήμεν μεγάλε ἀνθρώπε μᾶς χάρισαν οἱ καιροὶ ἤρθες πολὺ νωρὶς γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ μεῖς ἤρθαμε
καὶ δὲν μπορούμε πιά νὰ σοῦ ποῦμε πόσο μέγας
δὲν θὰ μάθεις ποτέ πὼς βρέθηκαν μερικοὶ γιὰ νὰ σ'
πὼς βρέθηκε στὸν κόσμον καὶ γιὰ σένα λίγη ἀγάπη.

Ἔτσι ἐχαιρέτησε, καὶ μὲ τὸ στόμα ἐνὸς ἀπὸ τοὺς καλλίτερος λογοτέχνες τῆς, ἡ σημερινὴ γενεά, τὸν Γέρω-Ἄετο ποῦ ὀλομόναχος κτυπᾷ πάντοτε τίς φτεροῦγες του πάνω ἀπὸ τὴ λυρική κορυφὴ τοῦ δέκατου ἕνατου αἰῶνα. Εἶναι καιρὸς νὰ καταλύσουμε τὴ μοναξιά του; Μήπως ἔτσι τὸν προδώσουμε; Κανείς δὲν τὸ ξέρει! Ὅμως ὅταν μερικὲς στιγμὲς πικρίας καὶ ὑπερηφάνειας παραμερίζουνε τὰ παραπετάσματα μιᾶς ἀνόητης καὶ συμβατικῆς ζωῆς, γιὰ νὰ μπεῖ τὸ

Ἴονιον κύμα χτυπώντας στὶς ἀκρογιαλιές τῶν ξυπνητῶν μας ὀνείρων, ὅταν «τὸ λαμπρὸν τοῦ Αἰγαίου ρεῦμα» παρασέρνει τοὺς στύλους μιᾶς ἀνάπηρες λογικῆς, δοκιμάζουμε, ἀκολουθώντας τὸ δικό του παράδειγμα, νὰ ξανασυλλαβίσουμε (ἔξω πιά ἀπὸ τὰ θέματα ποῦ μιὰ ἀνάγκη ἔφερνε τότε στὸ προσκήνιο) τὰ σύμμετρα πτερδόντα φωνηεντά του, ν' ἀφήσουμε μιὰ φωνὴ ποῦ θάτανε πιθανώτατα ἡ *σημερινὴ φωνὴ του*, ν' ἀντηχῆσει μὲ τὴν ἴδια μεγαλοπρέπεια στὰ βουνὰ τοῦ τετραχώρου. Ἡ ἀτμόσφαιρα τότε ἀναδίνεται ἀπὸ τὴν ἴδια φύση, ἀλλὰ ὅπως ἡ φύση αὐτὴ μπορεῖ ν' ἀποδοθεῖ *ἀντίστοιχα* μέσα στὴν τάξη καὶ στὴ διαύγεια τοῦ συναίσθηματος. Καὶ ὁ δραματικὸς παλμὸς, ἐκεῖνος ποῦ χτυπᾷ στὶς φλέβες μας τὴν ἴδια ὥρα ποῦ χτυπᾷ μέσα στὶς φλέβες τοῦ σύμπαντος, ματώνει τὰ λόγια, δίνει διέξοδο στὶς κραυγές, ἀκυρώνει τὸ ἐφήμερο, καθιερώνει τὴ θλίψη, βάζει, ὅπως αὐτὸς μονάχα ξέρει, τὸν ἀνεμο καὶ τὴ σιωπὴ, τὴν ἀνταρσία καὶ τὸ αἰώνιο χαῖρε, ἀνάμεσα στὰ στήθη τῶν παρθένων καὶ τοὺς ἐγκεφάλους τῶν ποιητῶν:

Θλίβει ὁ καπνὸς τὸ διάστημα γαλάζιον τῶν ἀέρων
Πανέρημη ἀστράπτει τώρα ἡ πλάση τῶν ὕδατων
Ἡ γῆ ἀεροκινεῖται.

Κουφοβροντᾶουν τὰ κύματα
Ἐνῶ ἐπὶ τὴν ἀπειρον θάλασσαν τῶν ὀνείρων
τὸ πνεῦμα τῶν ἀνθρώπων κάθεται μόνον.

Θανατηφόρον δρέπανον τρέχει τὴν γῆν μὲ βίαν
Κι' ἐπάνω εἰς τὴν καρδίαν μου βαρύνεται ὁ λυγμὸς
Ὡς πλάκα τάφου.

Θάρθουν βαμμένα εἰς οἶμα πεπυκνωμένα σύννεφα
Ἡουχα παγωμένα θάρθουν
Τὰ μεγάλα πτερά τῆς βαθείας νόκτας.

Ἱεροσουλία; Ὁχι, ποτέ! Τὰ κομμάτια μιᾶς μαγικῆς φωνῆς ξανασυνθέτουνε τίς ἀπαιτήσεις μας, ἀνταποκρίνονται στὰ αἰσθηματά μας, κατοικοῦν ἀφθαρτα καὶ πίσω ἀπὸ τὰ μελανόπτερα σύννεφα ὅταν κοιμούνται οἱ ἀνεμοὶ τῆς οἴκουμένης, καὶ πάνω ἀπὸ τὰ εὐτυχισμένα χώματα «ὅταν ἡ αὐγὴ χρυσόζωνος χαιρετάει». Ἄργα ἢ γρήγορα, ἐρχεται μιὰ μέρα ὅπου τὸ συναίσθημα, ζηλεύοντας τὴν ἀμεση διατύπωσή του, ἀποτινάζει κάθε πρόσχημα ἐπίκτητο. Καὶ δὲ χρειάζεται ἀλήθεια παρὰ μιὰ μικρὴ χειρονομία γιὰ ν' ἀπελευθερωθεῖ μαζί του καὶ νὰ μιλήσει μὲ τὴν ψυχὴ μας ἀπευθείας ὁ ἀνθρώπος ποῦ ταλαντεύτηκε, πρὶν γίνεῖ «Ἐθνικὸς ποιητής», ἀνάμεσ' ἀπὸ τὴ χαρὰ καὶ τὴ θλίψη, ἀνάμεσ' ἀπ' τὴ μέρα καὶ τὴ νύχτα τοῦ κόσμου.

Γράφει ὁ ἕνας:

Φαίνεται εἰς τὸν ὀρίζοντα ὡς ἀνὰ χαρᾶς ἰδέα
ὁ ἥλιος καὶ πλουτίζει μὲ νερὸν ὑπερήφανον
τὰ βουνὰ περιπόθητα καὶ τὰ χωράφια.

Χρόνος χαρᾶς ἐπέστρεψεν εἰς τὸν οὐράνιον κῆπον.

Ξεσπάει ὁ ἄλλος:

Ἄγρια μεγάλα τρέχουσιν τὰ νερά τῆς θαλάσσης
Ὀργίζεται τὸ πνεῦμα τῆς πικρᾶς τύχης
καὶ εἰς τὰ κρημνά τοῦ βίουμ' ἔρριψε
Πῶ εἶναι τὰ ρόδα;

Ἴδου ἡ πλάκα σείεται. Στεναζούσης νυκτός
 Ἄκούω τὸ τεθλιμμένον φύσημα
 Αἱ ὄραι ὡσάν σταλάγματα πυρός πέφτουν στὴν θά-
 λασσαν
 Καὶ γὼ καὶ γὼ τὸ σίδηρον γυρεύω.

Μίαν πρὸς μίαν ἐσούντριπα τὰς χορδὰς ὄλας
 Ἐφθασ' ἡ ὥρα.

Ἦμνει ὁ πρῶτος :

Ὁ ἥλιος κυκλοβίωκτος κινεῖ τὴν νῆσον
 Μελισσῶν ἔθνη τρέφει μ' ἀθέριστα ἄνθη

Τὸ κῆμα Ἴόνιον πρῶτον κτυπώντας κυρμηρίζει
 Καὶ ἡ μυρτιά ὑπερήφανος ἀπὸ δροσιᾶν ἀστράπτει

Ἐρωτα τὸ μυστήριον τῆς ἐορτῆς σου σκέπασον
 Ἐπὶ τὰ χεῖλη σὺναξάν τὴν ποθητὴν τροφήν
 Ὅτι εἶναι ἡ γῆ παράδεισος καὶ ἡ ζωὴ μία.

Ἐκεῖ τὸ αἰώνιον φύσημα μὲ τὰς χρυσᾶς ἐλπιδας
 Τῶν ἀνθρώπων ἔχάρισαν εὐτυχῆ δῶρα.

Κύτταξε πῶς ὁ ἥλιος χρυσώνει τὰ πανιά των
 Ἄκουσε τῶν πλεόντων τὰ εἶα - μόλα.

Ἡ τραγουδεῖ ἀλλοιῶς :

Ἡ λαμπὰς ἡ αἰώνιος
 Εἰς τὸν δροσῶδη κόλπον
 Τῆς γῆς ἐξανοίγει
 Θαλάμους πνέοντας ἔρωτα

Ἐκεῖ ὁ ἀέρας πάντοτε
 Γελάει. Ἐκεῖ τὰ κάλλη
 Μοσχοβολᾷ παρθένων

Βάλλετε ὦ φίλοι βάλλετε τ' ἄνθη διὰ στρῶμα
 Βάλλετε ὦ φίλοι βάλλετε ὀακίνθινον στέμμα.

Κι' ὅμως νὰ ποῦ ἡ γεύση τῆς πικρίας ξα-
 νάρχηται πῶς ἔντονη, χτυπώντας τὶς πόρτες
 τῆς ἀπελπισίας.

Σκότος εἰς τὰς ροὰς ἐσπέριον ἐχύθη
 Παύει παύει ὁ θόρυβος τῶν ζώντων
 Ἐνῶ εἰς τὸ χάος ἀμέτρητον τῶν οὐρανίων ἐρήμων
 Ἐσχίσθησαν τὰ νέφη καὶ τῶν ἀστρῶν ἐφάνηκεν
 Ἡ ἀρμονία.

Ὁ ψυχὴ δακρυχέουσα
 Ὁ τεθλιμμένον φύσημα
 Ὁρμὴ νεοσπαραγμένη
 Στήθη ἀφιλήτα

Σὰς ἀρπαξεν ἡ τύχη

Πίνουμεν τὸ πικρὸν ποτήριον
 τῆς ξενητείας. Ἀνάστε-
 νάζει ἡ ψυχὴ μας

Ἄλλὰ ποτὲ δὲν φθάνομεν τὴν εὐτυχίαν

Ποτὲ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ φτάσουμε
 μέσ' ἀπὸ τὶς ἐθνικές, κοινωνικές ἢ δὲν ξέρω
 κι ἐγὼ τί ἄλλες σκοπιμότητες, τὴν ἀφι-
 λόκερδη φωνὴ τῆς ψυχῆς τοῦ ποιητῆ, ἀν
 πρῶτα δὲ ζήσουμε καὶ δὲν ποθήσουμε
 ἐντατικά τὴν ἀνάγκη αὐτῆ. Ξεθωριάζουν
 κάθε μέρα καὶ περισσότερο τὰ παρεῖσαχτα
 —δσα οἰκοδομοῦνε τὴν πρόσκαιρη ἐπιτυχία
 —στοιχεῖα τῆς ζωῆς, ἀστράφτουν κάθε μέ-
 ρα καὶ περισσότερο τὰ οὐσιαστικά στοιχεῖα

τῆς. Κρατημένοι ἀπὸ τὶς λυρικές μονάχα ἐ-
 ξομολογήσεις τοῦ Ἀνδρέα Κάλβου, καὶ ἀ-
 κολουθώντας ἓνα δρόμο ἀντίστροφο μέσα
 στὰ βάθη τῆς λυρικής χώρας του, προκα-
 λοῦμε, συνδυάζοντας τὶς δυὸ πῶς γνήσιες
 καὶ πρωταρχικές φωνές του, μὴ τελειωτική
 τρίτη φωνή, ποῦ αὐτὴ δὲ διστάζει ἐπὶ
 τέλους νὰ παραβιάσει τὶς πύλες τοῦ θαύ-
 ματος!

Μ' αὐτὴν βρισκόμαστε κιόλας μέσα στὴν
 ὑπερπραγματικότητα. Ἡ κίνηση τῶν ἐγκό-
 σμιων συμφωνεῖ μὲ τὸν ἄνθρωπο ποῦ ἔχει
 ἀπολυτρωθεῖ πιά ἀπὸ τὴ δουλειὰ τῆς γῆς
 στὴ γῆ, ἀπὸ τὴ δουλειὰ τῆς γῆς στὸν οὐρα-
 νό, ἀπὸ τὴ δουλειὰ τῆς γῆς καὶ τ' οὐρανοῦ,
 στὶς ἀντιφάσεις τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου :
 «θαυματουργοὶ φυσήσατε πνοαὶ τοῦ πα-
 ραδείσου!

Ἀνοίγονται σωτήριαι θύραι. Σπήλαιον
 εἶναι ἡ χάσμα Ἄβου; Ματαίως συσσωρεύ-
 ονται τριγύρω νύκτες αἰώνων. Ἐλύθησαν
 οἱ ἀνεμοὶ κι' ἓνα χεῖρι κατεβαίνει μέσα ἀπὸ
 σύγνεφα ὀλόχρυσά καὶ δείχνει. Τ' ἄστρα
 ἀχνίζουσιν, στάζουν αἶμα. Ὁ Γαλαξίας
 πλατύνεται καὶ χύνει δρόσου σταγόνας.
 Ἡ φωνὴ τῆς δικαιοσύνης χάνεται, ὡς τὰ
 χαράγματα χάνεται ὁ ὕπνος ἢ ὡς λεπτὸν
 βόλι εἰς ἀπειρον βάθος θαλάσσης. Λεῖπει
 ὁ καιρὸς. Μᾶς φεύγει ἡ ὥρα. Σπήλαια καὶ
 δένδρα τῶν ποταμῶν, βαθέα λαγκάδια,
 ἔρημα μονοπάτια, δάση, βουνά, χωράφια
 φεύγουν ὀπίσω. Ἡμεῖς ὅμως χηρεύομεν.
 Ὁ ἀνεμὸς ἐσκόρπισε τὰ λείψανα καπνοῦ
 καὶ στάκτης ὑπὸ τὰ ποδάρια μας. Ἡμεῖς
 ὅμως χηρεύομεν. Ὅμως... διὰ ποῖον οἱ
 δοῦλοι πίνουσι τὸν ἀέρα; Ποῦ μ' ἔφερον
 ὁ πόνος μου; Τί λέγω; Ποῦ εἶναι αἱ τόσαι
 γλώσσαι τῶν ἀκτινοβολούντων; Ζεφυρόπο-
 δες χάριτες ψάλλουν μέσα εἰς δάση εὐάνεμα
 καὶ οἱ καθαροὶ λευκαίνονται αἰθέριοι κάμποι.
 Ἐλάτε νὰ ζεστάνωμεν τὰ χεῖρια μας στὰ
 σπλάχνα, ἐλάτε ν' ἀκούσωμεν τὸν εὐτολμον
 λειτουργὸν τῶν παρθένων Ἐλικωνίων. Ἀρ-
 πάξτε τὴν πτερωτὴν βροντὴν, κατὰ σκοπὸν
 βαρέσατε μ' εὐστοχὸν χεῖρα!»

Ἀλλὰ μήπως καὶ τί ἄλλο κάνουμε στ' ἀ-
 λήθεια; Γι' αὐτὸ ἴσως ἀγαποῦμε τόσο αὐτὴ
 τὴ φωνή, γι' αὐτὸ ἀγαποῦμε δηλαδὴ τὴν
 ποίηση. Μπορεῖ νὰ χτυπάει μέσα στοὺς
 σφυγμούς μας κάθε φορὰ μὲ τόσο διαφορε-
 τικὸ τρόπο! Μπορεῖ νὰ μᾶς μαγεύει, νὰ
 μᾶς τυραννεῖ.

Ἄλλὰ ἡ ζωὴ καὶ τότε
 δὲν εἶναι διὰ τὸν βλέποντα
 ἄνθρωπον τοὺς ἀστέρας
 ἄλλο παρὰ ποσοῖμιον
 ἀθανασίας.

Ἄνοιξη 1940.

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ